

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
FAKULTET ZA ODGOJNE I OBRAZOVNE ZNANOSTI

Daša Horak

VRŠNJAČKI ODNOSI U DJEČJEM VRTIĆU

DIPLOMSKI RAD

Osijek, 2018.

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
FAKULTET ZA ODGOJNE I OBRAZOVNE ZNANOSTI
Diplomski sveučilišni studij Ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja

VRŠNJAČKI ODNOSI U DJEČJEM VRTIĆU

DIPLOMSKI RAD

Predmet: Projektno učenje u dječjem vrtiću

Mentor: doc. dr. sc. Tijana Borovac

Student: Daša Horak

Matični broj: 3317

Osijek, srpanj 2018.

Zahvala

Zahvaljujem mentorici doc. dr. sc. Tijani Borovac na suradnji i pomoći tijekom pisanja diplomskoga rada.

Zahvaljujem odgojiteljici Vlatki Bahnik (Češki dječji vrtić Ferde Mravenca, Daruvar) na pomoći oko provođenja istraživanja, te djeci koja su sudjelovala u istraživanju i na taj način doprinijela mome radu.

Veliko hvala obitelji, dečku i prijateljima koji su me podržavali i bodrili tijekom svih godina moga studiranja.

Sažetak:

Vršnjaci igraju značajnu ulogu u djetetovom socijalnom i kognitivnom razvoju. U odnosu s vršnjacima dijete stječe nova socijalna znanja, uči komunicirati, razvijati interakciju s drugima na odgovarajući način te izražavati svoje želje i osjećaje. Najvažniji odnos među vršnjacima je prijateljstvo. Vasta i sur. (2005) prikazuju definiciju prijateljstva kao trajan odnos između dvije osobe koji obilježavaju odanost, prisnost i uzajamnu privlačnost. Cilj ovoga rada bio je odrediti socijalni status djece, saznati položaj djeteta u socijalnoj mreži skupine te ga usporediti sa tipom igre koju odabire. U radu je korištena sociometrija te etnografski zapis (koji je uključivao video zapise, bilješke, 5-minutni „time sampling“). Istraživanje je provedeno u skupini djece u dobi od 4 do 5 godina. Iz dobivenih rezultata vidljivo je da su u promatranoj skupini, u kategoriji „popularno“ dijete, djevojčice bile zastupljenije od dječaka. Kada je riječ o najčešćem tipu igre, „popularna“ i „prosječna“ djeca najčešće biraju kooperativnu igru, dok „zanemarena“, „odbačena“ i „kontroverzna“ djeca najčešće biraju paralelnu igru. Igra se najčešće odvija u grupi od troje djece. Dobiveni rezultati mogu poslužiti odgojitelju kao poticaj u kreiranju situacija u kojima će djeca imati priliku uvježbavati svoje socijalne vještine kroz igru u interakciji sa svojim vršnjacima.

Ključne riječi: vršnjački odnosi, interakcija, socijalna kompetencija, prijateljstvo

Summary:

Peers play a significant role in the child's social and cognitive development. In relation with peers, the child acquires new social knowledge, learns to communicate, develops interaction with others appropriately and express their aspirations and feelings. The most important relationship between peers is friendship. Vasta et al. (2005) described the definition of friendship as a lasting relationship between two people which is characterised with loyalty, intimacy and mutual attraction. The objective of this paper was to determine the child's social status, find out the position of the child in the social network of the group and compare it to the type of game it chooses. Sociometry and ethnographic record are used in this paper (which includes video records, notes, 5-minute „time-sampling“). The research was conducted in one group of children aged 4 to 5 years. From the results obtained, it is apparent that in the observed group, in the „popular“ child category, girls were more represented than boys. When it comes to the most common type of game, „popular“ and „average“ children usually choose a cooperative game, while „neglected“, „rejected“ and „controversial“ children usually choose a parallel game. The game usually takes place in a group of three children. The obtained results can serve to educator as an incentive to create situations in which children will have the opportunity to train their social skills through interaction with their peers.

Keywords: peer relations, interaction, social competence, friendship

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. ODREĐENJE SOCIJALNE KOMPETENCIJE	2
2.1. Socijalnom interakcijom do socijalne kompetencije	4
2.2. Razvojno-ekološki model	6
3. RAZVOJNI ASPEKT ODNOSA MEĐU VRŠNJACIMA	8
4. IGRA KAO POKRETAČ VRŠNJAČKE INTERAKCIJE	10
4.1. Uzroci teškoća u odnosima s vršnjacima	12
4.2. Čimbenici koji utječu na odnose među vršnjacima	14
5. VRŠNJACI I PRVA PRIJATELJSTVA	17
5.1. Izbor prijatelja	19
5.2. Stabilnost prijateljstva	20
5.3. Vršnjačke grupe i popularnost	20
6. EMPIRIJSKI DIO	24
6.1. Cilj istraživanja	24
6.2. Istraživačka pitanja	24
6.3. Sudionici	24
6.4. Tijek istraživanja	24
6.5. Metode prikupljanja podataka	25
6.5.1. Sociometrija	25
6.5.2. Etnografski zapisi	27
6.5.2.1. „Time sampling“ ili „Vremensko uzorkovanje“	27
7. INTERPRETACIJA REZULTATA	29
7.1. Razlike u socijalnom statusu djece s obzirom na spol	30
7.2. Razlike u tipovima igre s obzirom na socijalni status i brojnost djece u igri	37
8. ZAKLJUČAK	41
9. LITERATURA:	42
10. PRILOZI:	44
Prilog 1. Tablica šifri djece, spol, dob, socijalni status	44

1. UVOD

Upoznavanje sa svijetom vršnjaka najčešće počinje u dječjem vrtiću. Prelaskom djeteta iz obiteljskog okruženja u dječji vrtić povećava se broj socijalnih interakcija. Djecu više ne okružuju samo roditelji, uža obitelj i prijatelji već veliki broj vršnjaka i odraslih osoba. Tada, djetetovi socijalni odnosi počinju naglo rasti i razvijati se. Osim nove socijalne okoline dijete stječe i nova socijalna znanja, uči komunicirati, razvijati interakciju s drugima na odgovarajući način, izražavati svoje želje i osjećaje te stječe prijateljstva, koja su često dugotrajna. No, nemaju sva djeca socijalna umijeća kako bi lako stupala u socijalne odnose i stjecala prijatelje. Uzroci problema u socijalizaciji mogu biti različiti npr. nedovoljna kontrola poriva, nedovoljna socijalna znanja i umijeća, problemi jezične naravi i sl. Važno je razvijati socijalnu kompetenciju djece kako bi se izbjegli mogući problemi koji se manifestiraju kasnije i u odrasloj dobi.

Poticanje i razvoj kvalitetnih socijalnih odnosa među vršnjacima u dječjem vrtiću treba biti temelj kojim se treba voditi svaki odgojitelj. Odgojitelj ima važnu ulogu u razvijanju komunikacije i međusobnih odnosa djece. Odnosi među djecom često znaju biti narušeni što odgojitelj treba znati prepoznati, prema tome sam i izabrala ovu temu kao temu diplomskoga rada. Nakon proučene stručne literature vezane uz socijalne odnose među vršnjacima provedeno je istraživanje u kojemu su se koristile prikupljene informacije. Cilj istraživanja je bio odrediti socijalni status djece, saznati položaj djeteta u socijalnoj mreži skupine te ga usporediti sa tipom igre koju bira.

U teorijskom dijelu je obuhvaćeno objašnjenje socijalne kompetencije, kako se razvijaju socijalne interakcije s obzirom na dob djeteta, kakva igra postoji među djecom, kako se razlikuju vršnjaci od prijatelja, te opis socijalnih statusa djece.

Empirijski dio sadrži cilj istraživanja, istraživačka pitanja, uzorak, metode prikupljanja podataka, tijek istraživanja i interpretaciju rezultata. Metode koje su korištene tijekom istraživanja su intervju s djecom, sociometrija, video zapisi, video zapisi dobiveni tehnikom 5-minutni „time sampling“ te osobna opažanja i bilježenja. U interpretaciji rezultata je opisano koji socijalni statusi se javljaju u odabranoj skupini djece, kakvi su odnosi među djecom, postoje li međusobna biranja u skupini, koji se tipovi igara javljaju s obzirom na socijalni status djeteta te koliki broj djece prevladava u igri.

2. ODREĐENJE SOCIJALNE KOMPETENCIJE

Socijalna kompetencija se definira na više načina i sa više različitih gledišta. Williamson i Dorman (2002, prema Jurković-Lozančić, 2016) socijalnu kompetenciju definiraju kao ukupna znanja i vještine koje osoba uči i razvija kako bi se djelotvorno suočila s mnogim različitim životnim izborima i prilikama. Ladd (2005, prema Jurković-Lozančić, 2016) pak promišlja u terminima socijalne prilagodljivosti i vještinama rješavanja različitih problemskih situacija radi postizanja određenog cilja.

Katz i McClellan (1997) iznose kako socijalno kompetentna osoba zna iskoristiti poticaje iz okruženja i uz korištenje svojih osobina postiže prikladne razvojne rezultate koji omogućuju zadovoljavajuće i kompetentno sudjelovanje u zajednici i društvu kojemu pripada. Iz toga Jurković-Lozančić (2016) zaključuje da socijalno kompetentno ponašanje podrazumijeva razvijene socijalne, emocionalne i kognitivne vještine.

Autorica naglašava važnost razlikovanja pojmova socijalna vještina i socijalna kompetencija. Prikazuje kako socijalne vještine obuhvaćaju niz socijalnih ponašanja koja su naučena i pod kontrolom pojedinca te su situacijski i interakcijski prikladna i usmjerena prema cilju. Socijalna kompetencija pak određuje način na koji pojedinac primjenjuje vještine u druge kontekste ili pojedine situacije (Jurković-Lozančić, 2016).

Jačanjem socijalne kompetencije se ne želi postići niti se očekuje da će sva djeca postati „zvijezde“ i popularne kod svih svojih vršnjaka. Dakle, važan čimbenik bi trebala biti kvaliteta a ne kvantiteta vršnjačkih odnosa (Katz i McClellan, 1997). Socijalne kompetencije, kako navodi Jurković-Lozančić (2016), uključuju sve oblike pozitivnoga funkcioniranja pojedinca tijekom cijeloga života što ujedno rezultira osobni i društveni uspjeh. Iz toga možemo zaključiti da je socijalna kompetencija temelj životnih postignuća koje su društveno prihvaćene i uvjetuju pozitivne reakcije drugih osoba. Prema tome, više bi se autora složilo s time da je potrebno poticati socijalne kompetencije djece već od najranije dobi.

Bouillet (2010) iznosi kako brojna istraživanja potvrđuju da vršnjaci učestalije promatraju ponašanje socijalno kompetentne djece i imitiraju ih češće od ponašanja manje socijalno kompetentne djece. Način kako dijete doživljava sebe i druge često je povezan te oni zajedno određuju djetetova očekivanja o sebi i drugima i čine polazne pretpostavke na kojima se temelji njegovo doživljavanje i ponašanje (Jurković-Lozančić 2016).

Socijalni razvoj predškolskog djeteta se odvija na relativno predvidiv način. Tijekom njegova odrastanja njegova se socijalna mreža postupno širi od roditelja, do ostalih članova obitelji i drugih odraslih, sve do vršnjaka koje upoznaje u vrtiću ili susjedstvu (Vizek-Vidović i sur. 2014). Prema tome, djetetu više nisu dovoljne socijalne sposobnosti za interakciju u dijadnom odnosu, već treba naučiti kako uspostaviti interakciju sa novim ljudima, a oni su prisutni u vrtićkom okruženju ili susjedstvu (Petrović-Sočo, 2007).

Williamson i Dorman (2002, prema Jurković-Lozančić 2016) navode ključna razdoblja u razvoju socijalne kompetencije a ona su: predškolska, osnovnoškolska dob i adolescencija. Bazirat ćemo se na predškolsku dob u kojoj djeca razvijaju vještine u socijalnim, emocionalnim, tjelesnim i kognitivnim područjima. Djeci treba omogućiti da provode vrijeme s drugom djecom različitih razvojnih razina i kompetencija. Tada su različita ponašanja različitih dobnih skupina primjeri učenja i uvježbavanja socijalne kompetencije.

Djeca su aktivni kreatori vlastite socijalizacije i izgrađivanja znanja, uz suradnju s drugom djecom (Eduard i sur. 1998, prema Petrović-Sočo, 2007). S bliskim odraslima uče prve modele interakcije što upućuje na sposobnost uspostavljanja dobrih ili loših odnosa s drugom djecom. U dječjem vrtiću djeca imaju obilje mogućnosti za stjecanje i uvježbavanje socijalnoga iskustva (Petrović-Sočo, 2007). Katz i McClellan (1997) navode kako su za socijalno sudjelovanje i uspjeh najvažnija socijalna umijeća, odnosno način na koji djeca pristupaju jedni drugima. Socijalno kompetentna mala djeca će pristupiti grupi tako što će usklađivati svoje ponašanje ponašanju grupe, prilagodit će svoj jezik grupi, pokušat će razumjeti informacije koje se u grupi izmjenjuju te će ispitati sličnosti i razlike.

Broadhead, Howard i Wood (2010, prema Jurković-Lozančić, 2016) naglašavaju vrijednost igre jer značajno oplemenjuje međusobne suradničke odnose i različite postupke koji se kontinuirano izmjenjuju tijekom procesa igranja. Tada se djeca mogu usmjeravati na poboljšanje osobnih mogućnosti, natjecati se sama sa sobom, surađujući s drugima te birati ona ponašanja koja su situacijski najprimjerenija.

Osim igre, veliki utjecaj ima i fizičko okruženje. Katz i McClellan (1997) navode kako način planiranja programa i uređenje prostora utječe na djetetovo stjecanje novih znanja i spoznaja o društvu te na primjenu i razvoj djetetovih socijalnih umijeća. Točnije, kontekstualni, organizacijski i strukturalni čimbenici koji utječu na socijalni život su:

- način na koji je fizičko okruženje ustrojeno i očuvano,

- važnost intencionalnosti kojom odgojiteljice osiguravaju i raspoređuju vrijeme za socijalnu interakciju
- važnost igre kao važnog konteksta socijalnog razvoja,
- važnost smislenih grupnih aktivnosti u kojima djeca razvijaju umijeća i dispozicije za intencionalnije istraživanje svijeta oko njih (Katz i McClellan, 1997)

Autorica zaključuje da je „socijalno kompetentno ono dijete koje je društveno osjetljivo jer ima razvijena socijalno poželjna ponašanja i socijalno kognitivne sposobnosti koje omogućuju da ta ponašanja primjenjuje usklađeno s potrebama drugih“ (Jurković-Lozančić, 2016, 21) Osim toga, navodi bitne odrednice socijalne kompetencije: sposobnost ostvarenja i izgradnje prijateljstva koja se razvija već vrlo rano kroz slučajne ili namjerne interakcije.

Ukoliko dijete ne razvije socijalnu kompetenciju Jurković-Lozančić (2016) navodi da su mogući ozbiljni problemi koji će se manifestirati u odrasloj dobi, a neki od njih su: socijalna isključenost, maloljetnička delikvencija, ne pronalaženje trajnog zaposlenja, kriminalno ponašanje i psihički problemi.

2.1. Socijalnom interakcijom do socijalne kompetencije

Čovjek je socijalno biće, njegova intrinzična priroda i njegovo ponašanje ovisi o prisutnosti i interakcijama s drugima (Reber 1985, prema Kranželić, Bašić, 2008). Smatralo se da interakcija među vršnjacima nema prevelikog utjecaja na razvoj djeteta no već Komenski u 'Materinskoj školi' naglašava da "dijete djetetu može više izoštriti um nego bilo koja odrasla osoba" (Karabatić, 2006).

Socijalna interakcija je proces u kojem je ostvareno međudjelovanje dvije ili više osoba na način da je njihovo doživljavanje i ponašanje uzajamno uvjetovano i međuovisno (Klarin, 2006). Socijalna interakcija kod djece se razmatra kroz različita socijalna ponašanja primjenjivana za uključivanje djeteta u zajednicu vršnjaka, što uključuje sposobnost usklađenog djelovanja djeteta s drugom djecom i odraslim osobama. Ona se sastoji od međuigre njegovih osobnih, ali i akcija druge djece, što podrazumijeva određena pravila i ponašanja te određenu strukturu koju treba slijediti. Na taj način dijete postupno uči samostalno donositi odluke i ovladati složenim odnosom suradnje ali i suparništva (Jurčević-Lozančić, 2016).

Prema Petrović-Sočo (2007, 97) „fizički kontekst određuje učestalost i kvalitetu socijalne interakcije, djeluje na ukupno ozračje u kojem djeca žive i ukazuju na odgojno-obrazovni potencijal ustanove ranoga odgoja i obrazovanja.“ Prostor može održavati visoku razinu autonomije djeteta i omogućavati i poticati socijalne interakcije tako što je organiziran po centrima aktivnosti. Centri aktivnosti djetetu omogućavaju ulazak u različite vrste aktivnosti i doživljavanje brojnih iskustava. Prostorni raspored i oprema potiču susrete komunikaciju i međusobne odnose. (Petrović-Sočo, 2007).

Malaguzzi (1998, prema Petrović-Sočo, 2007) navodi tri osnovna zahtjeva koja trebaju biti zadovoljena u prostoru a to su: kretanje, neovisnost i interakcija. Djeca trebaju imati prostor u kojemu će imati mogućnost surađivati s velikim brojem djece, prostor gdje će se moći odvojiti od većine ali gdje će moći i dalje stupati u interakcije s drugom djecom te prostor gdje će moći biti samo odnosno neovisno od drugih.

Uvijek kada dijete stupa u interakciju uči i razvija svoje djelotvorne socijalne strategije pomoću kojih se može uspješno izboriti za svoja prava i zadovoljiti svoje potrebe i interese (Rose-Krasnor, 1996, Riley, 2007, Shapiro, 2007 i Berk, 2008, prema Jurčević-Lozančić, 2016). Prema Katz i McClellan (1997) takvo dijete najčešće potječe iz obitelji u kojoj se miješaju toplina, nadzor i vlada ravnoteža između bliskosti i rezerviranosti.

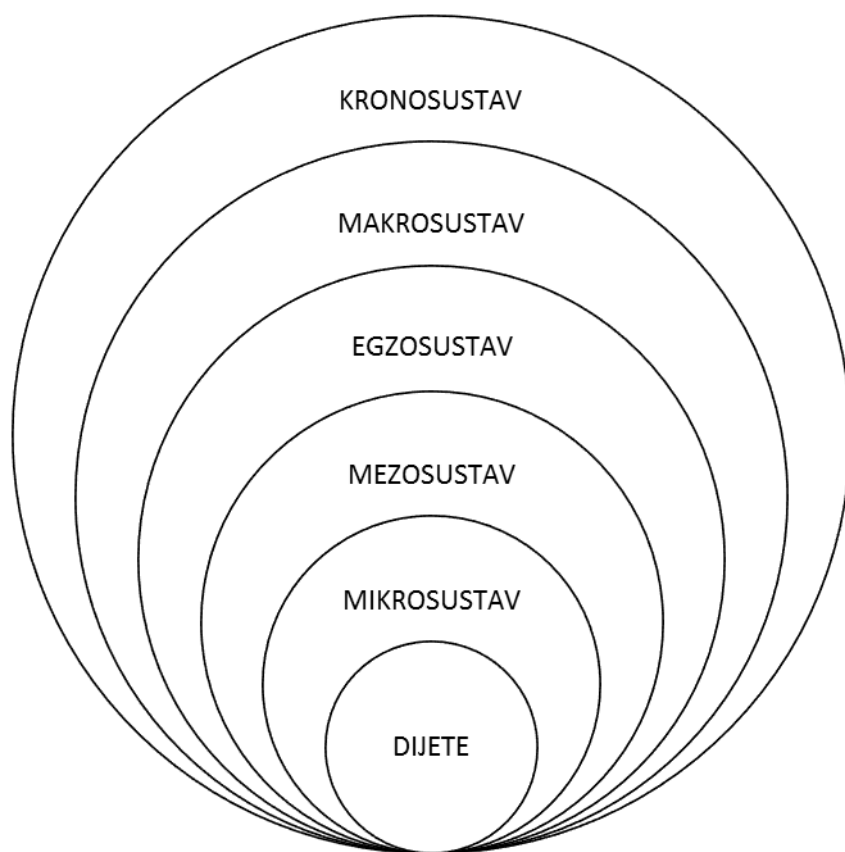
Schwartz (1999, prema Jurković-Lozančić, 2016) navodi neke od strategija koje su djetetu potrebne u razvoju socijalne interakcije i izgradnji pozitivnoga odnosa s vršnjacima:

- razumijevanje i prepoznavanje osobnih emocija i emocija drugih
- točna percepcija postojeće situacije koja omogućuje pravilan izbor odgovora i prikladnih reakcija djelovanja
- razumijevanje i predviđanje posljedica osobnih akcija, posebice onih koji uključuju odabir neprikladnih strategija djelovanja (agresija, ljutnja...)
- jačanje djetetovih sposobnosti da promišlja prije nego reagira, primjerice da zamijeni agresiju pozitivnim ponašanjem da bi uspješno kontroliralo svoju ljutnju
- uvijek kada je problem identificiran, a cilj jasno postavljen, djetetove vještine socijalne interakcije postaju važne za provedbu njegove odluke (Jurković-Lozančić, 2016).

2.2. Razvojno-ekološki model

Teorija Uriea Bronfenbrennera, odnosno teorija ekološkog pristupa naglašava međusobne veze pojedinca sa slojevima okolinskog konteksta. To je poseban pristup istraživanju razvoja koji se usmjerava na pojedinca u njegovom okolinskom kontekstu. Teorija je utemeljena na pretpostavci ako želimo u potpunosti razumjeti razvoj, moramo razumjeti kako međusobno djeluju jedinstvene značajke djeteta i njegove okoline. Bronfenbrenner iznosi da dijete i okolina neprestano utječu jedno na drugo na dvosmjernan, ili transakcijski način (Vasta i sur., 2005). Prema Bouilletu (2010) ekološki sustav je skup živih i neživih elemenata koji postoje u određenom vremenu i prostoru, međusobno ovise jedni o drugima, a istodobno su ovisni o vremenu i prostoru.

Model prikazuje društvenu okolinu kao višeslojni sustav koji čine različite socijalne strukture, obitelj, odgojno-obrazovne ustanove, neprofesionalne organizacije, neformalne socijalne mreže i kultura sa svojim vrijednostima i običajima (Jurković-Lozančić, 2016). Te su strukture međusobno povezane. U sklopu teorije razvoja Bronfenbrenner je identificirao četiri razine okolinskih utjecaja na dijete, počevši od onih bliskih djetetu i u kojima ono neposredno sudjeluje, pa sve do onih koje su mu prilično udaljene i u kojima ne sudjeluje izravno a to su: mikrosustav, mezosustav, egzosustav, makrosustav i kasnije dodaje i peti dio sustava, kronosustav. Dijete je u središtu sustava, dok se slojevi okoline šire oko njega u koncentričnim krugovima te jače ili slabije utječu na njegov razvoj (Brajša-Žganec, 2003, prema Skupnjak 2012).

Slika 1 Bronfenbrennerov ekološki model okoline.

- ❖ mikrosustav predstavlja najbližu djetetovu okolinu, fizičku i socijalnu, u kojoj odrasta i s kojom je u dnevnom kontaktu a čine ju: vrtić, škola, obitelj, prijatelje i interakcije s tim osobama te djetetove aktivnosti (igra, druženje, razgovori i sl.)
- ❖ mezosustav povezuje ili uključuje odnose više različitih sustava u koje je dijete uključeno. Primjerice povezanost obitelji i predškolske ustanove i sl.
- ❖ egzosustav predstavlja ukupnu socijalnu mrežu koja snažno utječe na dijete i koji se izravno mogu usmjeriti na dobrobit djeteta a to mogu biti: crkva, mediji i sl.
- ❖ makrosustav predstavlja ukupna obilježja određene kulture ili subkulture u kojoj se odvija rast i razvoj djeteta a uključuje: kulturne vrijednosti, norme, vjerovanja i produkti koji se prenose s generacije na generaciju.
- ❖ Kronosustav uključuje sve sredinske događaje i njihovo djelovanje na život i socijalno-povijesne okolnosti (Jurković-Lozančić, 2016).

3. RAZVOJNI ASPEKT ODNOSA MEĐU VRŠNJACIMA

Rođenjem djeteta počinje njegova socijalizacija. No, prvi, značajni utjecaj imaju roditelji (ili skrbnici) koji na samome početku djetetova života provode većinu vremena s njim. Kako dijete odrasta tako se šire i razvijaju njegovi socijalni odnosi. Tijekom svoga odrastanja ono usvaja znanja, stavove, socijalne vještine i socijalnu osjetljivost što mu daje mogućnost integracije u društvo te prilagođavanje svoga ponašanja tom društvu (Kranželić, V. i Bašić, J., 2008). Vasta, Haith, Miller (2005) navode kako odrastanjem dolazi do povećanja količine vremena koje dijete provede s drugom djecom. Dakle, kako djeca odrastaju, sve manje vremena provode s odraslima, uključujući i roditelje, a sve više vremena provode s vršnjacima. Navedena promjena je značajno vidljiva uključivanjem predškolskoga djeteta u dječji vrtić.

Mnogi autori ističu da roditelji posebno cijene u predškolskoj instituciji mogućnost druženja, kreiranja i razvijanja prijateljstava njihove djece (Petrović-Sočo, 2007). Veliku količinu vremena koju djeca provode s vršnjacima odvija se u dječjem vrtiću. U njemu se svakodnevno susreću s vršnjacima, pronalaze prijatelje te stupaju u interakcije. Svijet vršnjaka je vrlo važno socijalno okruženje, u kojem dijete živi i razvija se. Prema teoriji socijalnog učenja vršnjaci imaju značajnu ulogu u tome što potkrepljuju ili kažnjavaju određene postupke i tako povećavaju ili smanjuju vjerojatnost njihova ponavljanja. Pomoću njih, odnosno procesom socijalizacije, djeca će naučiti ponašati se u vršnjačkoj grupi, poštovati pravila, nositi se s porazom i pobjedom (Klarin, 2006). Prema tome možemo zaključiti da odnos s vršnjacima pridonosi daljnjem socijalnom i intelektualnom razvoju.

Zanimanje za drugu djecu počinje se javljati već kod šestomjesečne bebe, gledanjem, gukanjem, smješkanjem i dodirivanjem druge bebe. Najprije se počinje javljati jednostavan odnos poput međusobnog dodira a zatim postaju složenije kombinacije postupaka poput dodira sa smiješkom i gugutanjem (Vasta i sur., 2005). Prve interakcije se obično javljaju oko obostrano zanimljive igračke, što nazivamo „interakcija usmjerena na objekt“ (Čudina-Obradović i sur., 2004). Rane interakcije beba, uz obostrano zanimljivu igračku, ostaju važan sadržaj druženja s drugom djecom tijekom cijele dojenačke dobi. Kako dojenčad odrasta, recipročnost odnosa postaje sve vjerojatnija, odnosno jednostrani se društveni postupci pretvaraju u društvenu razmjenu (Vasta i sur., 2005).

Prema Berk (2008) interakcija s vršnjacima se naglo poboljšava kako djeca postaju sve samosvjesnija, učinkovitija u komunikaciji i bolja u razumijevanju misli i osjećaja drugih. Do intenzivnijeg razvoja odnosa s vršnjacima i do njegovog usavršavanja dolazi između druge i pete godine, s time da se i dalje nastavlja (Vasta i sur., 2005). Čudina-Obradović i sur. (2004) navode kako u dobi između druge i treće godine moguća je pojava rivalstva i ljubomore među djecom, što dovodi do čestih sukoba zbog igračaka, želje da se dobiju simpatije od odrasle osobe, osjećaja vlasništva nekog predmeta (npr. igračka). Pojava sukoba je česta i u dobi od 3 do 4 godine. Ukoliko postoje harmonični odnosi među djecom, oni su površni i slučajni. Godinu nakon, djeca postaju pristupačnija za suradnju, češće biraju vršnjake za druženje a tada se počinju rađati i prva prijateljstva. Nakon 5. godine dijete zna surađivati s drugom djecom, pokazuje velikodušnost prema drugima. Djetetovo druženje se počinje usmjeravati ka djeci istoga spola, a druženje sa djecom suprotnoga spola opada. (Čudina-Obradović i sur., 2004).

Odnosi unutar obitelji i dalje imaju najveću važnost a vršnjaci postaju društveni sustav koji po važnosti slijedi odmah nakon. Predškolsko dijete, naspram dojenčeta, živi u većem društvenom svijetu odnosno može usmjeriti različite postupke prema različitim društvenim objektima i stvoriti drugačije odnose s različitim vršnjacima. Kada simbolički oblici ponašanja počnu prevladavati nad tjelesnima, tada složenost društvenih interakcija počinje rasti. Za razliku od dojenčadi, predškolsko dijete počinje koristiti govor za ostvarivanje ciljeva, postaje vješto u prilagođavanju komunikacije različitim potrebama slušača i pojavljuje se zajedničko rješavanje problema (Vasta i sur., 2005).

4. IGRA KAO POKRETAČ VRŠNJAČKE INTERAKCIJE

Odnos među vršnjacima, u predškolske djece, najviše je istraživao pomoću dječje igre. Razlikujemo dvije vrste igara, s obzirom na spoznajnu razinu i s obzirom na društvenu razinu. S obzirom na složenost igre razlikujemo funkcionalnu igru, konstruktivnu igru, igru pretvaranja i igru s pravilima (Vasta i sur, 2005).

Funkcionalna igra se vrlo rano pojavljuje i najzastupljenija je u dojenačkoj i ranoj predškolskoj dobi. Nju karakteriziraju jednostavni, ponavljajući mišićni pokreti s predmetima ili bez njih, primjerice tresenje zvečke, skakanje gore dolje i slično. Konstruktivna igra se odnosi na baratanje predmetima s namjerom da se od njih nešto stvori, primjerice građenje kule od kocaka, lijepljenje kolaž papira i stvaranje slika i slično. Stručnjacima su osobito zanimljive igre pretvaranja, za koje istraživanja pokazuju da mogu povoljno djelovati na djetetov spoznajni razvoj i na njegove odnose s vršnjacima (Vasta i sur, 2005). Igru pretvaranja, odnosno simboličku igru Katz i McClellan (1997) navode kao igru koja zahtijeva najvišu socijalnog umijeća. Ona je karakterizirana uporabom predmeta ili ljudi kao simbol za nešto što oni inače nisu, na primjer igra policajca i lopova, pretvaranje da je kamenčić svemirski brod i sl. Igranje igara u skladu sa unaprijed poznati pravilima i ograničenjima naziva se igra s pravilima, na primjer „Čovječe, ne ljuti se“, šah i slično (Vasta i sur, 2005).

Katz i McClellan (1997) prikazuju kako djeca imaju najveću mogućnost uvježbati socijalna umijeća u dramatizaciji. Dramska igra zahtijeva prilično umijeće. Dijete mora integrirati dva pa čak i više stajališta, vlastito stajalište i stajalište druge djece na prihvatljiv i smislen način svima i u skladu s odglumljenom pričom. Znanstvenici su otkrili da su popularnija ona djeca koja se često i potpuno upuštaju u igre mašte s vršnjacima a osim toga iskazuju i veće socijalno umijeće.

Dalje Vasta i sur. (2005) navode igre s obzirom na društvenu razinu a one su promatranje, samostalna, usporedna, povezujuća i suradnička igra. U ovoj podjeli igara je težište zanimanja na društvenoj organizaciji igre. Često možemo vidjeti dvogodišnjake kako promatraju drugu djecu kako se igraju bez uključivanja u igru, ili kako se igraju samostalno i nezavisno bez pokušaja približavanja drugoj djeci. Najčešće možemo primijetiti tro- i četverogodišnjake u usporednoj igri u kojoj se igraju jedno pokraj drugoga, s istim materijalom, bez komunikacija ili razgovarajući bez istinske interakcije. Peto- i šestogodišnjake često možemo zateći u povezujućoj igri odnosno u igri s drugom djecom nečeg svima bliskog, ali bez podjele rada ili podređenosti nekom općem grupnom cilju. Osim toga, često ih možemo zateći u suradničkom

igri koju karakterizira igranje u grupi koja je stvorena radi obavljanja neke aktivnosti ili postizanje nekog cilja gdje su postupci pojedinačnih članova usklađeni kako bi se ostvario zajednički cilj (Vasta i sur, 2005).

Parten (1932, prema Berk 2008) zaključuje kako se socijalni razvoj odvija u tri uzastopna koraka:

1. nesocijalna aktivnost-neangažirana, promatračka aktivnost i samostalna igra,
2. paralelna igra-djeca se igraju u blizini druge djece sa sličnim stvarima s tim da ne utječu na njihovo ponašanje,
3. stvarna socijalna interakcija:
 - a. Asocijativna igra- djeca su u odvojenim aktivnostima ali razmjenjuju igračke i uzajamno komentiraju ponašanja,
 - b. Suradnička igra-djeca su usmjerena prema zajedničkom cilju, „igraj se kao da...”

Noviji, longitudinalni, nalazi o druželjubivosti prema vršnjacima potvrđuju da se navedeni oblici igara pojavljuju u slijedu koji je sugerirala Parten, ali kasniji oblici ne zamjenjuju ranije, oni su prisutni tijekom predškolskog razdoblja. Nesocijalna aktivnost opada s dobi, ali je najčešći oblik igre tro- i četverogodišnjaka, s time da je prisutna i kod vrtićke djece. Samostalna i paralelna igra su relativno stabilne u dobi od tri do šest godina, uključujući i visoko socijalnu suradničku interakciju (Berk, 2008).

Vasta i sur. (2005) prikazuju kako suvremena istraživanja potvrđuju da ne napreduju sva djeca kao što je opisano, da se navedene vrste igara razvijaju prikazanim redom. Dijete može sa samostalne igre odmah prijeći na suradničku, preskačući fazu usporedne igre. Isto tako, vrste igara koje se javljaju rano u životu kasnije ne nestaju, kao što se smatralo ranije. S dobi se mijenja spoznajna složenost igre, odnosno starija djeca i nedruštvenu igru mogu ugraditi u konstruktivan ili dramski kontekst.

O tome u kojoj mjeri i kakve kvalitete će simbolička igra djece biti u institucijskom kontekstu ovisi o međusobnom poznavanju djece, izboru materijala i rekvizita, intimnih, skrovitih prostora, organizacije vremena tijekom dana do nedirektivnog i zainteresiranog odnosa odgojitelja prema djeci u igri te cjelokupnog pozitivnog ozračja u odgojnoj skupini (Petrović-Sočo, 2007).

4.1. Uzroci teškoća u odnosima s vršnjacima

Socijalizacija je cjeloživotno iskustvo unutar kojeg se uče mnoge socijalne uloge te se socijalnim interakcijama nastoji naučiti dijete prikladnim ponašanjima. Prema tome se ponašanje usvaja primarno kao rezultat mnogih socijalnih čimbenika. No, pozitivna socijalna ponašanja se ponekad ne nauče ili se nauče „krivo“ ili se nedovoljno internaliziraju. Tada dolazi do nesocijalnih - asocijalnih, ali i antisocijalnih ponašanja, odnosno poremećaja u ponašanju i rizičnih ponašanja djece i mladih (Kranželić, Bašić, 2008).

Berk (2008) navodi kako zabrinutost odraslih ponekad može proizaći iz činjenice da se predškolsko dijete dugo vremena igra samo. Samo određene vrste nesocijalne aktivnosti su razlog za brigu a one su: besciljno lutanje, „motanje“ oko vršnjaka, funkcionalna igra koja uključuje nezrele, repetitivne motoričke akcije. Takva su djeca obično temperamentalno inhibirani predškolci koji ne znaju regulirati svoj veliki socijalni strah a njihovi ih roditelji mnogo zaštićuju i ne ohrabruju da pristupe drugoj djeci. No, većina se djece voli igrati sama i njihove su aktivnosti pozitivne i konstruktivne. Takvu samostalnu igru treba ohrabrivati ukoliko uključuje umjetnički materijal, slagalice i sl. Takva djeca nisu loše prilagođena, ona su bistra i kada se igraju s vršnjacima ponašaju se socijalno vješto (Berk, 2008).

Katz i McClellan (1997) navode nekoliko problema u socijalizaciji djece koji mogu imati različite uzroke. Primjerice, neka djeca nemaju dovoljnu kontrolu poriva kako bi se uspješno naizmjenice uključivala u razgovor, pregovarala ili se pogađala u sukobu s vršnjacima, neka nemaju dovoljno znanja i umijeća potrebna za uključivanje u vršnjačko interakciju, mogu imati probleme jezične naravi, biti ovisna o odraslima, sramežljiva, povučena i sl.. Neka djeca iako su svladala nekoliko početnih socijalnih umijeća nemaju dovoljno povjerenje da se njima koriste. (Katz i McClellan, 1997).

Djeca s teškoćama u odnosu s vršnjacima imaju slabije razvijene socijalne vještine s obzirom na omiljenu djecu. Ona ne znaju kako ostvariti aktivnu komunikaciju s drugom djecom jer daju manje socijalno poželjnih ili situacijski prikladnih odgovora i često se suočavaju s problemima izoliranja od druge djece (Jurković-Lozančić, 2016).

Zapostavljenu djecu vršnjaci obično smatraju stidljivima a razlog tome je što manje govore i manje su aktivna u grupi od ostale djece. Rijetko pokušavaju ući u grupu ili steći prijatelje pri čemu jako oklijevaju a nakon neuspjelih pokušaja brzo odustaju. No, valja napomenuti da su samo neka zapostavljena djeca stidljiva, dok se druga po svom ponašanju ne razlikuju od djece prosječnog sociometrijskog položaja (Vasta i sur, 2005).

U kontroverzne djece možemo opaziti pozitivne i negativne društvene postupke. Ona postižu visoke rezultate na mjerama agresije, no postižu i visoke rezultate na mjerama društvenosti (Vasta i sur, 2005). Kontroverzna djeca često nisu primijećena kao djeca s teškoćama u ponašanju, no ne možemo ih ne primijetiti nakon provođenja sociometrijskog postupka. Kako bi se pomoglo kontroverznoj djeci valja smanjiti ili eliminirati problem te ih poučavati socijalnim vještinama nužnima za uspostavljanje, razvijanje i održavanje pozitivnih vršnjačkih odnosa (Jevtić, 2012).

Najistaknutiji problem odbačene djece je njihova agresivnost. Mnoga su odbačena djeca natprosječno agresivna. Često postupaju antisocijalno, neprikladno situaciji, remete grupne aktivnosti, vrlo su nevješta u pokušaju ulaska u novu grupu ili u stjecanju prijateljstva, nametljivi su i imaju neobične pokušaje približavanja što rezultira neželjene ishode (Vasta i sur, 2005). Vještine prosocijalnog ponašanja, koje uključuje brigu, utjehu i suradnju, nedostaju kod one djece koja su odbačena od svojih vršnjaka. (Vizek-Vidović i sur. 2014). Neka odbačena djeca stječu svoj položaj u grupi agresijom i nedostatkom kontrole. Nije točno da sva djeca koja su neomiljena nemaju prijatelje. Upravo agresivna, odbačena djeca ponekad imaju nekoliko bliskih prijatelja te prijateljstava koja su dugotrajna. Njih vršnjaci obično ne vole, a njihovi prijatelji su obično i sami agresivni i podržavaju njihovo asocijalno ponašanje (Vasta i sur, 2005). Nasilništvo je poseban oblik agresivnosti, kod kojeg se dominantni pojedinac, odnosno nasilnik, ponavljano ponaša agresivno prema manje dominantnom pojedincu - žrtvi, i to dulje vrijeme. Razlikujemo izravno nasilništvo što je otvoreni napad na žrtvu i neizravno nasilništvo koje se javlja u obliku društvene izolacije i namjernog isključivanja iz skupine (Bouillet, 2010).

Teškoće u odnosima s vršnjacima mogu biti različitih oblika i potjecati iz različitih izvora no s obzirom na broj i različitost oni imaju i nešto zajedničko a to je zajednički element koji je po prirodi kognitivan. Jednostavno, djeca s teškoćama u odnosima s vršnjacima ne znaju steći i zadržati prijatelje. No, veza između društvenih i kognitivnih vještina nije uvijek utvrđena niti čvrsta. Međutim, prema istraživanjima njihov utjecaj ipak postoji. Neomiljena djeca imaju slabije sposobnosti uživljavanja u tuđi položaj s obzirom na omiljenu djecu. Odbačena djeca imaju teškoće u procjenjivanju namjera drugih, što može biti jedan od uzroka njihove agresije. Odbačena i zapostavljena djeca nemaju dovoljno dobro razvijene vještine rješavanja društvenih problema (Vasta i sur, 2005).

Prema tome, važan čimbenik uspješne odgojno-obrazovne integracije djece s teškoćama socijalne integracije je prevencija vršnjačkog nasilja. Važno je razvijati pozitivne vršnjačke interakcije a to su:

- socijalno osnaživanje djece,
- razvoj sposobnosti pomaganja drugima u promjenama ponašanja,
- poticanje komunikacijskih vještina,
- dodatno jačanje osjećaja pripadnosti skupini,
- razvoj grupnog identiteta,
- doprinos zdravim odnosima među članovima grupe i osoblja te
- poticanje pozitivnog utjecaja vršnjaka i vršnjačkog savjetovanja (Bouillet, 2010).

Neka djeca ne prerastaju svoje teškoće, no neka ipak u tome uspijevaju. Stoga se na temelju ranog položaja u grupi vršnjaka ne može predvidjeti kasniji razvoj društvenog položaja djeteta. Međutim, na temelju ranog odbacivanja, zapostavljanja ili povlačenja moguće je predvidjeti da će dijete i kasnije imati iste teškoće. Kategorija odbacivanja vremenski je stabilna te izaziva rizik brojnih kasnijih problema kao što su maloljetničke delikvencije, izbacivanje iz škole, duševne bolesti i slično. Postoji vjerojatnost pojave poteškoća i u povučene djece. Stoga, postoje intervencijski programi koji mogu poboljšati i socijalne vještine i sociometrijski položaj djeteta (Vasta i sur, 2005).

4.2. Čimbenici koji utječu na odnose među vršnjacima

Kvaliteta dječjih socijalnih odnosa u dječjem vrtiću ovisi o broju i međusobnom poznavanju djece u odgojnoj skupini, stimulativnosti fizičkog okruženja, psiho-pedagoškog ozračja te izboru i kvaliteti odgojno-obrazovnih aktivnosti koje su ponuđene djeci (Petrović-Sočo, 2007).

Osim dobi, način druženja s drugom djecom određuju situacijski činitelji. Teoretičari učenja tvrde da se postupci uvijek uče u nekoj određenoj situaciji i da je ona važna odrednica djetetova ponašanja, zato dječje ponašanje može biti različito od situacije do situacije. Igračke često olakšavaju druženje s drugom djecom, stoga mala količina igračaka katkad dovodi do boljeg druženja s vršnjacima. No, važna je i vrsta igračaka te druge mogućnosti. Primjerice, u mirnim vrtićkim prostorima poput kutića s knjigama i umjetničkom kutiću odvijat će se najčešće samostalna i usporedna igra. Suradnička i dramska igra odvijat će se u kutiću s lutkama. U vanjskom prostoru u kojemu su moguće tjelesne aktivnosti (trčanje, skakanje, bacanje itd.) te gdje dolazi do većeg trošenja energije, češće će se odvijati suradnička igra (Vasta i sur, 2005).

Na vrstu interakcija među djecom utječe iskustvo s vršnjacima. Mala djeca lakše će se družiti s poznatim djetetom nego s vršnjakom kojeg nikad ranije nisu vidjela. Isto tako, djeca s dužom poviješću druženja s vršnjacima lakše će ulaziti u kontakt s nepoznatim vršnjacima (Vasta i sur, 2005).

Djetetove pozitivne emocije važne su tijekom njegove interakcije s drugima zbog dojma koji ono ostavlja na druge kao mogućega partnera za igru. Djetetovo emocionalno izražavanje različito djeluje na socijalne interakcije. Dijete će s osmjehom, pozitivnom verbalnom porukom ili veselom intonacijom lakše privući drugog vršnjaka u igru. Iskustvom djeca sve bolje razumiju da verbalizacijom osjećaja mogu utjecati na ponašanje drugih te da svojim riječima mogu pridobiti pažnju i podršku (Jurčević-Lozančić, 2016).

Poznavanje okruženja može utjecati na druženje s vršnjacima. Mala djeca lakše se druži s drugom djecom slične dobi u vlastitoj kući nego u tuđoj. Upravo takvo druženje može smanjiti stidljivost i povećati samopouzdanje u odnosu s drugima. Interakcije među djecom su mnogo češće i pozitivnije s poznatim vršnjacima. Kada se dijete igra s poznatim vršnjacima njegova spoznajna razina igre je veća, češće se javljaju suradnička i asocijativna igra a sve rjeđe dolazi do samostalne igra i promatranja drugih (Vasta i sur, 2005).

Bouillet (2010) ističe kako na odabir prijatelja izravno i neizravno utječu roditelji. Izravno biranjem mjesta stanovanja, vrtića, škole, obiteljskih prijatelja i slično te neizravno potičući razvoj određenih osobina ličnosti, oblika ponašanja, normi, vrijednosti. No, Vasta i sur. (1998, prema Irović, S. 1998) opisuju kako se roditelji prema interakciji djeteta s vršnjacima odnose kao „stvaratelji“ dječje okoline, kao „posrednici“, „nadglednici“ i „savjetodavci“. Pojam „stvaratelji“ opisuju kao biranje ambijenta gdje će živjeti što se odnosi i na to koji će vršnjaci u njemu biti uključeni. „Posrednike“ opisuju kao organizatore s kime će se dijete družiti i kada, „nadglednici“ vode i podržavaju interakciju te „savjetodavci“ koji daju općenite savjete te emocionalnu potporu djetetu u interakciji s vršnjacima. Nisu izostavljene ni uloge odgojitelja, definiraju ju/ga kao „stvaratelja“ okoline odnosno kao organizatora prostora, vremena, aktivnosti i kao „medijatora“ koji posreduje, usmjerava, modelira prosocijalna ponašanja i sl. (Vasta i sur. 1998, prema Irović, S. 1998)

Skupina vršnjaka ne djeluje u smjeru stvaranja potpuno novog ponašanja djeteta, nego pojačava postojeću dispoziciju na temelju koje je dijete pristupilo određenoj skupini (Bouillet, 2010).

Malu djecu i predškolce najčešće možemo primijetiti u igri u parovima. U toj dobi igra se obično odvija između dvoje djece odjednom, čak i kada ima više djece u grupi. Starija se djeca češće druže s više vršnjaka odjednom, iako i dalje ostaje važno druženje u parovima. Grupno igranje dječaka i djevojčica se razlikuje (Vasta i sur, 2005). Dječaci su skloniji družiti se u većim skupinama a djevojčice su sklone druženju s jednom ili dvije osobe (Bouillet, 2010). Utvrđeno je da u malim grupama djeca više razgovaraju, postavljaju više pitanja odraslima i više se igraju igara sa zamišljanjem. Manje, usmjerene situacije potiču intenzitet, živahnost i koheziju u dječjim interakcijama, pomoću čega možemo zaključiti da i veličina grupe utječe na interakciju među djecom (Vasta i sur, 2005).

Berk (2008) navodi kako utjecaj na djetetovu druželjubivost imaju roditelji. To se događa izravno, pokušavajući utjecati na djetetove odnose s vršnjacima i neizravno, kroz odgojne metode i igru. Djeca socijalno vještija i šire vršnjačke mreže imaju roditelje koji često organiziraju neformalnu igru. Takvi roditelji pružaju izravni roditeljski utjecaj. Oni nude mogućnost za igrom, pokazuje djeci kako će inicirati vlastite kontakte s vršnjacima i daju upute kako se ponašati prema drugima. No, kako je već prije spomenuto, postoje roditelji čija ponašanja nisu usmjerena na poticanje vršnjačke druželjubivost, ali ipak imaju utjecaj na odnose među vršnjacima. Takav utjecaj roditelja nazivamo neizravni roditeljski utjecaj. Pristupačna i skladnija interakcija među vršnjacima povezana je sa sigurnom privrženosti s roditeljima. Utvrđeno je da su vrlo angažiran, emocionalno pozitivan razgovor i igra roditelja i djeteta povezani sa prosocijalnim ponašanjem i pozitivnim odnosima s vršnjacima (Berk 2008).

5. VRŠNJACI I PRVA PRIJATELJSTVA

„Vršnjaka možemo definirati kao „drugoga“ bliske dobi prema kojem dijete nije u zavisnom, subordiniranom ili superordiniranom odnosu“ (Garvey 1986., prema Irović, S. 1998, 43). Vršnjaci igraju značajnu ulogu u djetetovom socijalnom i kognitivnom razvoju. Kroz igru s vršnjacima dijete ima mogućnost biti u doticaju s drugom djecom čiji je stupanj razvoja sličan njegovom. Tada dijete uči surađivati i razrješavati sukobe bez autoriteta. Sukob s vršnjacima daje mogućnost djetetu da sagleda kako drugi mogu imati različita razmišljanja, osjećaje i gledišta te kako djetetovo ponašanje utječe na druge (Vizek-Vidović i sur. 2014). Osim toga, vršnjačke interakcije pred dijete postavljaju specifične zahtjeve, stavljaju na kušnju djetetove sposobnosti, dijete se može uspoređivati s drugima te je osiguran feedback o osobnoj kompetenciji. Drugim riječima, vršnjaci postaju prirodnom skupinom s kojom se dijete može uspoređivati (Irović, 1998).

Moguće relacije u vršnjačkoj interakciji su:

- Interakcija s vršnjakom bliske, ujednačena razvojne razine,
- Interakcija s vršnjakom kao kompetentnijim partnerom,
- Interakcija s vršnjakom kao manje kompetentnim drugim (Irović, 1998, 46).

Vršnjaci se jedni od drugih razlikuju i odnosi među njima su različiti. Najvažniji odnos među vršnjacima je prijateljstvo. Vasta i sur. (2005) prikazuju definiciju prijateljstva kao trajan odnos između dvije osobe koji obilježavaju odanost, prisnost i uzajamnu privlačnost. Klarin (2000, prema Klarin 2006) definira prijateljstvo kao uzajaman odnos privlačenja između dvoje pojedinaca istog spola recipročne interakcije koja im omogućuje zadovoljenje potreba za druženjem, intimnošću i prisnošću.

Prva prijateljstva omogućuju djetetu oplemeniti svoje sposobnosti i vještine. U ranome djetinjstvu dijete kao prijatelja navodi ono dijete s kojim provodi vrijeme u igri. Oni prepoznaju da njihovo prijateljstvo podrazumijeva dijeljenje, međusobno svidanje, pomaganje, pružanje emocionalne podrške i sl. (Jurčević-Lozančić, 2016). U razdoblju predškolske i rane školske dobi, djeci postaje važan status koji zauzimaju u grupi. Kada dođu do spoznaje da su prihvaćena u grupi, tada su zadovoljna, dok odbačena djeca pokazuju neprilagođene oblike ponašanja agresijom, povučenošću, usamljenošću, školskim neuspjehom (Klarin, 2006).

Berk (2008) prikazuje kako djeca starosti između četiri i sedam godina smatraju prijateljstvo kao ugodnu igru i razmjenjivanje igračaka, međutim ono nema dugoročnu, trajnu kvalitetu temeljenu na uzajamnom povjerenju. Predškolci će dvostruko češće nagrađivati svoje prijatelje, pozdravom, pohvalom, pokoravanjem nego ostalu djecu. Prijatelji su, u usporedbi sa onima koji to nisu, i emocionalno ekspresivniji, češće razgovaraju, smiju se, izmjenjuju pogleda. U ranom djetinjstvu prijateljstva nude socijalnu podršku koja će im pomoći integrirati se u okolinu u kojoj će učiti i postizati akademsku i socijalnu kompetenciju. Prva prijateljstva su važna jer pružaju važan kontekst za emocionalni i socijalni razvoj (Berk, 2008). Klarin (2006) navodi najčešće dobiti koje donosi prijateljstvo: emocionalnu sigurnost, pozitivnu sliku o sebi, socijalnu kompetenciju, zadovoljenje potreba za intimnošću, usvajanje prosocijalnog ponašanja i zadovoljstvo.

Isto tako, Bouillet (2010) naglašava da se ponašanje među prijateljima razlikuje od ponašanja prema drugim vršnjacima. Osim što su u prijateljskim odnosima češći prosocijalni postupci kao što su pomaganje i dijeljenje, ističe sukobe koji se rješavaju mnogo uspješnije među prijateljima od onih koji nastaju u vršnjačkim skupinama koje nisu povezane prijateljstvom.

Bukowski i Hoze (1989, prema Klarin 2006) predlažu dvije temeljne dimenzije vršnjačkih odnosa, *popularnost* i *prijateljstvo*. Navedene dimenzije razlikuju se po tome što je jedna odraz grupnih odnosa s vršnjacima, dok se druga temelji na odnosima u dijadi, odnosu između dva prijatelja. Klarin (2006) definira popularnost kao prihvatanje djeteta od vršnjaka, što predstavlja jednosmjernan odnos, odnosno odraz odnosa vršnjaka prema pojedinom djetetu. Mnogi autori naglašavaju da se popularnost proučava odnosom druge djece prema djetetu i opisuju se ističući dvije dimenzije, prihvatanje i odbijanje (Jurčević-Lozančić, 2016).

Prijateljstvo pak Klarin (2006) definira kao uzajaman i dvosmjernan odnos koji je odraz iskustva između dva pojedinca. Ovim se dimenzijama ostvaruju djetetove potrebe za pripadanjem, što mu omogućuje skupina vršnjaka pomoću prihvatanosti ili poželjnosti, te se ostvaruju potrebe za bliskošću i intimnošću koje su rezultat prijateljstva. Potreba za prihvaćanjem, odnosno popularnošću, se javlja prije potrebe za prijateljstvom (Klarin, 2006).

Kerns (2000, prema Simel i sur. 2010) opisuje tri tipa dječjeg prijateljstva. Prvi tip prijateljstva je skladno/interaktivno prijateljstvo kojega karakterizira dobar prijateljski odnos, drugi tip je skladno/nezavisno prijateljstvo koje ne opisuje kao idealno prijateljstvo te treći tip razdvojeno prijateljstvo u koji su uključene negativne interakcije.

Kako bi djeca uspjela stvoriti prijateljstva potrebna su im socijalna znanja i socijalno razumijevanje. Prema Katz i McClellan (1997) socijalna znanja uključuju poznavanje norme i glavnih socijalnih pravila grupa kojima pojedinac pripada, što uključuje ovladavanje jezikom kojim se skupina služi, znanje o običajima i socijalnim normama vršnjačke kulture. Zatim, socijalno razumijevanje se odnosi na sposobnost predviđanja tuđih reakcija na uobičajene situacije i tuđih preferencija te razumijevanje tuđih osjećaja.

Mnogi autori smatraju da je odnos popularnosti i prijateljstva nezavisan ili djelomično povezan (Bukowski i Hoza, 1989, Klarin, 2000, Parker i Asher, 1993a, prema Klarin 2006). Dakle slaba prihvaćenost od vršnjaka ne mora rezultirati i slabom kvalitetom prijateljskih odnosa i obrnuto, dobri odnosi u grupi ne moraju značiti i postojanje kvalitetnih prijateljskih odnosa (Klarin, 2006). Dijete može biti popularno i lako uspostavljati odnose s vršnjacima, no istovremeno ne mora imati prijatelje i razvijati blizak i uzajaman odnos s određenim djetetom (Katz i McClellan, 1997). Jurčević-Lozančić (2016) podsjeća da popularna djeca imaju znatno više prilika za stjecanje prijateljstva jer se često sviđaju drugoj djeci. Bouillet (2010) naglašava da je prijateljstvo najvažniji i najintenzivniji vršnjački odnos, bez obzira što obje navedene dimenzije imaju izniman utjecaj na samopoštovanje i društvenost.

5.1. Izbor prijatelja

Djeca ponekad biraju prijatelje koji su omiljeniji od njih samih ili koji su višeg socioekonomskog položaja no, na izbor prijatelja najviše utječe sličnost. Neke od najvažnijih sličnosti su:

- a) sličnost po dobi- djeca većinom biraju prijatelje slične dobi,
- b) sličnost po spolu-sklonost prijateljstva djece istoga spola koja se javlja u predškolskoj dobi,
- c) rasna sličnost- naklonost prijateljima iste rase pojavljuje se u predškolskoj dobi i s vremenom jača,
- d) sličnost u ponašanju-orijentacija prema školi i sličnost po tome što vole izvan škole npr. glazbu, sport (Vasta i sur, 2005).

Prema Bouillet (2010) najčešće na odabir prijatelja utječe sličnost po dobi i spolu. Istospolna prijateljstva su karakteristična tijekom ranijeg djetinjstva, ona dominiraju i u adolescenciji iako se u tom razdoblju pojavljuju prve ljubavne veze između dječaka i djevojčica (DuBois i Hirsch, 1990, prema Bouillet, 2010).

Jurčević-Lozančić (2016) ističe da su u ranoj i predškolskoj dobi djetetovi kriteriji za izbor prijatelja najčešće praktične i trenutačni jer se temelje na konkretnim aktivnostima, zabavi te igri. Uz to navodi da su predškolska djeca manje kompetentna razlikovati najbolje prijatelje i prijatelje od osnovnoškolske djece, no oni znaju odrediti specifične razloge zbog kojih se žele družiti s nekim od svojih vršnjaka.

5.2. Stabilnost prijateljstva

Na stabilnost prijateljstva utječu brojni činitelji a jedan od njih je dob. Obično su kratkotrajna prijateljstva djece mlađe dobi a kako djeca postaju starija stabilnost prijateljstva raste. Drugi mogući čimbenik je stabilnost okoline (Vasta i sur, 2005). Stabilnosti prijateljstva znatno pridonosi i fizička bliskost odnosno ako prijatelji žive u susjedstvu njihovo će prijateljstvo biti stabilnije (Bouillet, 2010). Vasta i sur. (2005) navodi da mijenjanjem okoline, na primjer upisivanjem djeteta u drugi vrtić djece mijenjaju i prijatelje no, ostanu li djeca u istom okruženju, prijateljstva mogu biti vrlo stabilna. Osim toga, prijateljstvu doprinose mnoga psihosocijalna obilježja djece a to su: sposobnost komuniciranja, empatičnost, vještina konstruktivnog rješavanja sukoba, status u vršnjačkoj skupini, vrijednosni sustav, interesi i drugo (Gottman, 1983 prema Bouillet 2010).

Ponašanje prema prijateljima i prema drugoj djeci se razlikuje. Češće su prema prijateljima usmjereni prosocijalni postupci poput dijeljenja i pomaganja (iako ponekad percipirano natjecanje dovodi do manje dijeljenja s prijateljima). Sukobi koji nastaju među prijateljima rješavaju se mnogo uspješnije nego među onima koji to nisu. Osobne informacije mnogo češće razmjenjuju prijatelji te kako djeca rastu sve više se povećava važnost prisnosti. Prijatelji su sastavni dio društvene mreže većine djece i jedan su od najvažnijih izvora društvene podrške u teškim vremenima (Vasta i sur, 2005).

5.3. Vršnjačke grupe i popularnost

Skupinu osoba ujednačene dobi, socijalnog statusa i interesa Bouillet (2010) naziva vršnjačkom skupinom. Autorica iznosi da je vršnjačka skupina višestruko važna u svim oblicima razvijanja odnosa komunikacije i socijalizacije. Osim toga, pripadanje vršnjačkim skupinama jedno je od važnih obilježja socijalnog koncepta ljudske zajednice jer potiče mnoge edukacijske i socijalizacijske procese koji pridonose kvalitetnoj socijalnoj integraciji djece (Bouillet, 2010).

Prema Klarin (2006) dijete u vršnjačkoj skupini zadovoljava vlastite potrebe za intimnošću, ono formira sliku o sebi, stječe socijalne vještine, uči pomagati, dijeliti i surađivati. S obzirom na socijalne vještine prepoznavanje verbalnih i neverbalnih znakova tijekom interakcije razvit će se sposobnost formiranja bliskih, intimnih odnosa.

Kvaliteta odnosa među vršnjacima je vrlo različita, s toga postoji tehnika kojom se ona utvrđuje. Sociometrijskom tehnikom se utvrđuje djetetov položaj u grupi a mjeri se na temelju vršnjačkih procjena, postavljanjem pitanja samoj djeci. Omogućuje i rangiranje s obzirom na stupanj sviđanja, imenovanje omiljenih ili ne omiljenih vršnjaka te izbor jednog od dvoje vršnjaka (Vasta i sur, 2005).

Bouillet (2010) iznosi dva ekstremna stupnja prihvaćenosti u vršnjačkoj skupini a to su omiljenost i odbačenost, što uključuje i zapostavljanje. Upravo se popularnost mjeri odnosom grupe prema djetetu, koji je opisan pomoću prihvaćanja i odbijanja. Stupanj sviđanja i atraktivnosti obilježava prihvaćanje, dok određeni stupanj nesimpatije i nesviđanja obilježava odbijanje (Klarin 2006). Newcomba i Bukowski (1983, prema Klarin 2006) navode kategorije s obzirom na stupanj preferencije djeteta, odnosno odbijanja od strane vršnjaka:

- odbačeno dijete,
- izolirano dijete,
- kontroverzno dijete,
- dijete „zvijezda“

Coiea i sur. (1982, prema Klarin 2006) predlažu klasifikaciju kategorija djece s obzirom na socijalni status:

- popularno dijete,
- odbačeno dijete,
- zanemareno dijete,
- kontroverzno dijete,
- prosječno dijete

Dijete koje se jako sviđa svojim vršnjacima nazivamo *omiljeno dijete* ili u sustavu sociometrijskog svrstavanja „zvijezda“. Ono, pomoću sociometrijske tehnike dobiva visoke procjene i ima mnogo pozitivnih biranja a vrlo malo ili niti jedno negativno biranje. Dijete koje ima malo pozitivnih i mnogo negativnih biranja od vršnjaka je *odbačeno dijete*. Ono se drugima aktivno ne sviđa. Dijete koje ima vrlo malo biranja, bilo pozitivnih bilo negativnih, je *zapostavljeno dijete*. Zapostavljeno dijete druga djeca više zanemaruju nego što im se ono sviđa. *Kontroverzno dijete* je dvojako procijenjeno od svojih vršnjaka, ima mnogo pozitivnih i

mnogo negativnih biranja. No, u te kategorije se ne mogu svrstati sva djeca koja imaju teškoće u odnosima s vršnjacima (Vasta i sur, 2005).

Prema Klarin (2006) zanemarena i odbačena djeca pripadaju skupini nepopularne djece. Odbačeno dijete je hiperaktivnije, agresivnije, opsesivno-kompulzivnije i češće pokazuje delikventno ponašanje u usporedbi s prosječnim ili popularnim djetetom. Oni su često loši đaci i prije odustaju od škole. Vršnjake ne doživljavaju kao prijatelje niti očekuju njihovu potporu. Pokazuju osjetljivost na stres, češće pokazuje ljutnju i puni su neprijateljskih emocija. Autorica zanemarenu djecu definira kao djecu koja su rijetko birana za prijatelja, koja su sramežljiva i usamljena.

Omiljenost je povezana sa redoslijedom rođenja, odnosno najmlađa djeca su često omiljenija od prvo rođenih ili onih u sredini (Vasta i sur, 2005). Osim toga, sa socijalnim statusom je pozitivno povezan školski uspjeh, uspjeh u sportskim aktivnostima i inteligencija (Klarin, 2006). Dakle, uspješnije dijete će većinom slučajeva biti i omiljeno dijete. Vasta i sur. (2005) navode da na omiljenost utječe i tjelesna privlačnost te djetetovo ime. Djeca koja su fizički atraktivnija češće su birana za prijatelja. U prosjeku su omiljenija privlačna djeca od razmjerno neprivlačne djece. Osim toga, omiljena djeca postupaju prijateljski, u društvu su zapažena, u svom ponašanju otvorena i potkrepljuju postupke svojih vršnjaka (Vasta i sur, 2005). Prilaze drugoj djeci i potiču interakcije te lako postaju članovi grupa. Stječu prijatelje samouvjereno i odmjereno, drugoj djeci se ne nameću, pokazuju osjetljivost za potrebe i želje vršnjaka. Dobra su u komunikaciji, uspješno rješavaju socijalne sukobe te u osjetljivim situacijama reagiraju odgovorno (Bouillet, 2010). Asher i Hymel (1981, prema Klarin 2006) prikazuju da popularna djeca češće pomažu drugoj djeci, dijele s njima iskustva i dobra su i fleksibilna te imaju veći smisao za humor. Prema Vasti i sur. (2005) vješto komuniciraju kao govornici ali i kao slušači. Znaju postupati tako da to odgovara svima. Upotrebljavaju razum, a ne silu, pozivaju se na opća načela pravednosti i opća pravila o ljudskom ponašanju.

Djecu koju se rijetko bira za prijatelje nazivamo nepopularna djeca. Ona se češće ponašaju devijantno i agresivno, pokazuju nepoštenje, izazivaju i sukobljavaju se. Djeca koja imaju negativan sociometrijski status manje su uključena u prosocijalnim interakcijama a više u natjecateljskim i suparničkim. Nepopularno dijete druži se u manjim skupinama i to češće s mlađom djecom koja su također nepopularna (Klarin, 2006).

Vasta i sur, (2005) prikazuju razliku u ponašanju privlačne i manje privlačne djece. Obično su neprivlačna djeca agresivnija i neobuzdanija u igri od ostale djece. Stoga, uzrok neprivlačnosti djeteta djelomice je i njegovo ponašanje. Djeca sa neobičnim imenima su obično predmet ismijavanja što dovodi do nižeg samopoštovanja i na koncu manje

omiljenosti. Uzroci privlačnosti mogu biti i stereotipi „ljepota je dobra“. Privlačne se ljude procjenjuje pozitivno čak i kada za to ne postoje dokazi, stoga privlačnost, odnosno ne privlačnost, se može objasniti i stereotipnim očekivanjima o tome kakve osobe imaju tjelesno privlačni i neprivlačni ljudi.

Neka su djeca povučenija od druge djece i prema Jurković-Lozančić (2016), uvijek kada žele ostvariti prijateljstva s drugom djecom spriječena su vlastitim strahom od socijalne interakcije što uzrokuje istodobnu želju izbjegavanja drugih. Izraziti nedostatak socijalnih odnosa s drugima rezultira usamljenost. Greenspan i Salomon (2004, prema Jurković-Lozančić 2016) definiraju socijalnu usamljenost kao teškoću djeteta pridružiti se drugoj djeci i emocionalnu usamljenost koja podrazumijeva njegov kontinuiran osjećaj da ne zna kako zapravo uspostaviti i održavati prijateljski odnos.

6. EMPIRIJSKI DIO

Tijekom stručne prakse u dječjem vrtiću uočila sam nekoliko djece koja su se tijekom slobodne igre, ali i tijekom vođenih aktivnosti razlikovala od ostalih. Neka su djeca često stupala u konflikte, neka su većinom bila sama, a neka su bila uvijek okružena drugom djecom. Potaknuta tim, odlučila sam bolje istražiti njihove socijalne statuse, načine igre i interakciju koju ostvaraju u toj odgojnoj skupini.

6.1. Cilj istraživanja

Cilj istraživanja je odrediti socijalni status djece, saznati položaj djeteta u socijalnoj mreži skupine te ga usporediti sa tipom igre koju bira.

6.2. Istraživačka pitanja

Istraživanjem se željelo ispitati:

1. Kakav je socijalni status djece u odabranoj skupini ?
2. Kakvi se tipovi igre javljaju s obzirom na socijalni status djeteta?
3. Koji tipovi igre su najzastupljeniji u odabranoj skupini tijekom slobodne igre?

6.3. Sudionici

Sudionici istraživanja bila su djeca mlađe vrtićke skupine u dobi od 4 do 5 godina. Razlika između najmlađeg i najstarijeg djeteta je točno godina dana što upućuje da je istraživanje provedeno u vršnjačkoj skupini. U istraživanju je sudjelovalo 28 djece od čega 13 djevojčica i 15 dječaka.

Za promatranje tipova igara prema socijalnom statusu odabrano je petero djece, nasumično, po jedno iz svake od kategorija socijalnoga statusa koji su promatrani pomoću 5-minutnog „time sampling“

6.4. Tijek istraživanja

Istraživanje je provedeno u Češkom dječjem vrtiću Ferde Mravenca u Daruvaru u mlađoj vrtićkoj skupini. Nakon suglasnosti ravnateljice, odgojiteljica i pismene suglasnosti roditelja o

sudjelovanju djece u istraživanju, dogovoren je vremenski okvir provođenja istraživanja, svibanj 2018. S obzirom da je istraživačica već poznata djeci, predstavljena je samo svrha i način provođenja istraživanja, nakon čega je dobiven pristanak za sudjelovanjem u istraživanju od sve djece. Istraživanje je provedeno u trajanju od 5 susreta, tijekom 3 tjedna, u vremenu između 9 i 10h. Za vrijeme istraživanja djeca su bila u slobodnoj igri.

6.5. Metode prikupljanja podataka

U istraživanju su korišteni slijedeći postupci i metode za prikupljanje podataka : intervju djece, sociometrija, etnografski zapisi (video zapisi dobiveni tehnikom 5-minutni „time sampling“, video zapisi dječje slobodne igre, te osobna opažanja i bilješke).

6.5.1. Sociometrija

Prvog dana istraživanja, s djecom je proveden intervju za potrebe sociometrije. Kako toga dana jedno dijete nije bilo prisutno u vrtiću, intervjuirano je sljedećeg dana. Intervju je bio organiziran sa svakim djetetom individualno i ono je odgovaralo na pitanja: „S kim se voliš igrati u vrtiću?“ i „S kim se ne voliš igrati u vrtiću?“. Broj odgovora nije bio ograničen te su djeca birala jedno ili više djece a u negativnim nominacijama čak nisu odabrala niti jedno.

Sociometrijskom tehnikom se određuje prihvaćenost pojedinca u grupi. Mjera popularnosti određuje se odnosom grupe prema pojedincu što rezultira odgovor biranja odnosno sviđanja ili atraktivnosti, te odbijanja koje je određeno nesviđanjem (Kolák, 2010). Sociometrijska istraživanja prvi je u psihologiju uveo J.L. Moreno (1962). Prednost ovoga testa je utvrđivanje stvarnih odnosa među vršnjacima u svakodnevnim okolnostima. Sociometrija ima nekoliko funkcija koje ju određuju kao: istraživačku tehniku (za proučavanje funkcioniranja grupe), dijagnostičku proceduru (za određivanje položaja pojedinca u grupi te položaj grupe u široj društvenoj zajednici) i psihoterapijsku tehniku (za bolju prilagodbu pojedinca ili grupe) (Cohen i sur. 2007, prema Kolák 2010). Prema Vasta i sur. (2005) djeca svojim odgovorima mogu dati najbolju i najvjerniju sociometrijsku sliku.

Za obradu podataka korišten je program Walsh's Classroom Sociometrics koji unosom pozitivnih i negativnih biranja svakoga pojedinog djeteta prikazuje njihov socijalni status. Dobivene kategorije socijalnog statusa su:

- Popularno dijete – mnogo pozitivnih biranja a vrlo malo ili niti jedno negativno biranje
- Odbačeno dijete - malo pozitivnih i mnogo negativnih biranja od vršnjaka
- Zanemareno dijete – nema ni pozitivno ni negativno biranje
- Kontroverzno dijete - ima mnogo pozitivnih i mnogo negativnih biranja
- Prosječno dijete – ona djeca koja prema kriterijima ne pripadaju u prethodno navedene grupe

Socijalni statusi se prikazuju pomoću sociograma i sociometrijske matrice. Sociogram grafički pokazuje položaj svakog pojedinog djeteta u grupi te odnose među djecom. Moguće je javljanje dijada i trijada koje su uzrokovane međusobnim biranjima. Sociometrijska matrica je prikazana u obliku tablice u kojoj je vidljiv broj pozitivnih i negativnih biranja za pojedino dijete.

Dobiven je i sociometrijski indeks, odnosno indeks grupne tenzije i afektivne atmosfere, formulama:

- Indeks grupne tenzije:

$$IGT = \frac{\Sigma(-)}{N}$$

IGT - indeks grupne tenzije

$\Sigma(-)$ suma svih negativnih biranja

N - broj djece

- Indeks afektivne atmosfere:

$$IAA = \frac{\Sigma(+)}{\Sigma(+) + \Sigma(-)}$$

IAA- indeks afektivne atmosfere

$\Sigma(+)$ suma svih pozitivnih biranja

$\Sigma(-)$ suma svih negativnih biranja

6.5.2. Etnografski zapisi

Etnografija je svojevrsno „pisanje o ljudima“ koje obuhvaća istraživanje o nekoj grupi ljudi u zajednici kako bi se opisala njihova svakodnevna sociokulturna aktivnost i oblici ponašanja u društvenom kontekstu (Halmi, 2005). Uglavnom je riječ o kvalitativnom pristupu u kojem je naglasak na stvarnim životnim situacijama čiji se podaci prikupljaju u stvarnom izvornom okruženju. Uključuje holistički pristup koji se temelji na promatranju u neposrednim životnim situacijama. Prirodno okruženje pruža istraživaču bolji uvid u složenost pojave koju istražuje te bolji odnos s ispitanikom (Matijević i sur., 2016). Prema Halmiju (2005) etnografski zapis nastaje pomoću bilježenja dnevnika terenskoga rada, zabilješki, fotografiranja, snimanja video-zapisa i sl.

6.5.2.1. „Time sampling“ ili „Vremensko uzorkovanje“

Prikupljanje podataka video zapisom odvijalo se za vrijeme dječje slobodne igre. Tijekom slobodne igre dijete samo bira kako će se igrati, s kime i na koji način. Prema tome, cilj je bio promatrati po jedno dijete različitih socijalnih statusa (ukupno 5) te odrediti kategoriju njihovog socijalnog ponašanja tijekom igre te pomoću snimaka odrediti u kojem se broju kao grupa djeca najčešće kreću.

Socijalno ponašanje djece tijekom slobodne igre kategorizirano je prema Parten (1932, prema Borovac 2014):

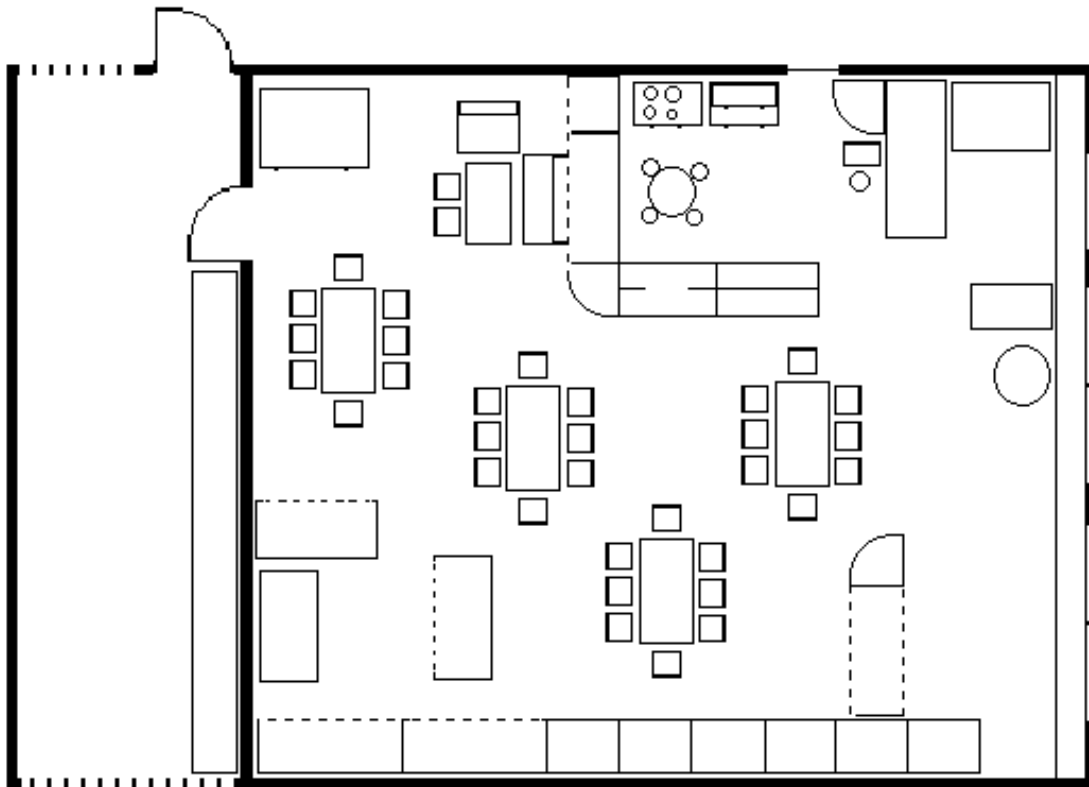
- 1) Neokupirajuće ponašanje - ponašanje koje bi se moglo opisati kao besciljno, jer dijete nije s ničim posebno zaokupljeno. Djetetu nešto može privući pozornost no to traje vrlo kratko, može stajati na jednom mjestu, gledati uokolo ili se kretati bez određenog cilja.
- 2) Promatranje - dijete promatra drugu djecu kako se igraju, no ne ulazu u njihovu igru. Ono što razlikuje promatranje od neokupirajućeg ponašanja je to što dijete promatra određenu djecu a ne gleda letimično u ono što mu trenutno privlači pozornost.
- 3) Solitarna neovisna igra - dijete se igra samostalno i neovisno o drugima, bez pokušaja približavanja drugoj djeci. Dijete se igra s igračkama koje su drugačije od onih koje koriste druga djeca.
- 4) Paralelna igra – aktivnost kojom se dijete bavi „prirodno ga stavlja“ među drugu djecu, no dijete se i dalje igra neovisno. Dijete se još uvijek ne igra s drugom djecom, već se igra pored njih, s igračkama koje su slične onima koje koriste druga djeca oko njega.

- 5) Povezujuća igra – dijete je u igri s drugom djecom ali bez podjela poslova ili dodjeljivanja uloga. Moguća je podjela materijala za igru i blaga kontrola koja djeca su u grupi. Djeca su uključena u sličnu igru te se svako dijete ponaša kako ono samo želi. Interes djece je prvenstveno povezati se s drugima a zatim određena aktivnost.
- 6) Kooperativna ili organizirana igra – igra u grupi koja je stvorena radi obavljanja neke aktivnosti ili postizanja nekog cilja, što uključuje dramatizaciju situacije, formalne igre ili natjecanja. Važnu ulogu ima osjećaj pripadanja ili nepripadanja grupi, podjela poslova, preuzimanje uloga i organizacija aktivnosti. Postupci djece su usklađeni radi ostvarenja zajedničkog cilja.

7. INTERPRETACIJA REZULTATA

Za bolje razumijevanje vršnjačkih odnosa u skupini potrebno je sagledati cjelokupno okruženje u kojem se odvija međuvršnjačka interakcija, tako da ćemo na početku interpretacije dati uvid u prostorno materijalnu te vremensku organizaciju skupine.

Prostorno-materijalna organizacija odgojno obrazovne skupine

Slika 2 Tlocrt sobe dnevnoga boravka

Skupina ima svoju garderobu koja se nalazi u hodniku vrtića te sadrži sanitarni čvor koji dijeli sa susjednom sobom. Svako dijete ima vlastiti ormarić, vješalicu i prostor za obuču. U garderobi je i klupica koja je spojena s ormarom. Sve je u visini djece kako bi mogla dohvatiti svoje stvari i samostalno se obući. U hodniku su izloženi dječji radovi, akvarij s ribicama, i kutić za roditelje gdje ih se obavještava o važnim datumima, potrebstinama za djecu i sl.

U sobi dnevnog boravka namještaj je prilagođen djeci. Djeca mogu dohvatiti pojedine predmete i postoje otvorene police koje omogućuju slobodno korištenje materijala i igračaka koje se na njemu nalaze. Ormari služe i kao pregrade između centara i omogućuju njihovu pomičnost. Soba dnevnoga boravka je prohodna i iskorištena. Tu se nalaze likovni centar,

manipulativni centar, centar građenja, centar obiteljskih igara, centar početnog čitanja i pisanja. Centar početnog čitanja i pisanja je bio rijetko posjećivan, a u njemu je najčešće boravilo jedno do dvoje djece. Aktivnosti koje su se odvijale u ovome centru često su bile listanje slikovnica ili simbolička igra s lutkom. No, simbolička igra je bila najviše uključena u centru obiteljskih igara gdje su se najčešće djevojčice igrale obitelji, škole, bolnice i sl. dječaci su pak najviše vremena boravili u centru građenja i a nešto manje u manipulativnom centru. Tu su bile uočljive trijade koje su bile prepoznate pomoću sociometrijskog postupka. U likovnom centru su boravile i djevojčice i dječaci, ponekad u velikom broju a ponekad samo pojedinci ili mali broj djece.

Vremenska organizacija- dnevni raspored aktivnosti odabrane skupine

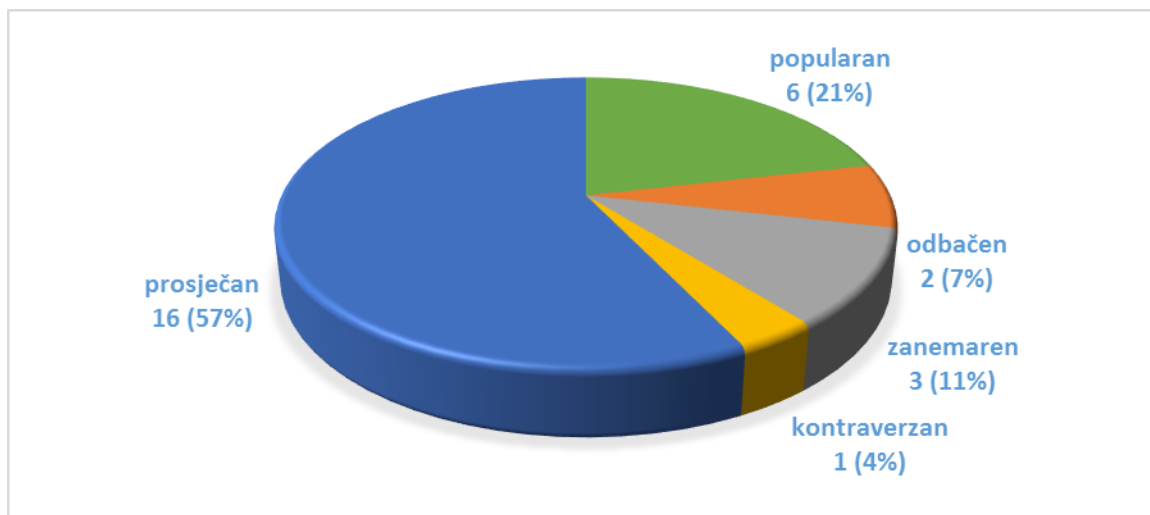
Okupljanje u dežurnim grupama moguće je od 5:30 sve do 6:45h nakon čega djeca sa svojom odgojiteljicom odlaze u svoju sobu dnevnoga boravka. Tada pa sve do doručka, koji počinje u 8h, djeca se bave mirnim aktivnostima kao što su stolno-manipulativne igre, listanje slikovnica, crtanje, slikanje i sl. Vrtić nema blagovaonu, prema tome doručak se odvija u sobi dnevnoga boravka prije kojega djeca trebaju pospremiti sve što se nalazi na stolu. Ukoliko neko dijete dođe kasnije, doručak mu se nudi naknadno. Poslije doručka slijede vođene aktivnosti koje obično započinju u krugu razgovorom, lutkarskom predstavom ili čitanjem priče. Nakon toga djeci su ponuđene aktivnosti kojima se mogu baviti prema vlastitom interesu a koje su vezane uz temu o kojoj se razgovaralo. Vođene aktivnosti traju do 10 sati nakon čega slijedi slobodna igra. No, za vrijeme provođenja istraživanja, prema dogovoru s odgojiteljicom, djeca su bila u slobodnoj igri umjesto u vođenim aktivnostima. Nakon slobodne igre djeca spremaju sobu dnevnoga boravka te im je ponuđena voda ili neko voće. Nakon toga djeca izlaze iz sobe dnevnoga boravka u vanjski prostor vrtića. U 12h je vrijeme ručka nakon čega slijedi spavanje. Prije spavanja djeci se čitaju priče. Djeca se bude oko 14:30 h, ukoliko je lijepo vrijeme, odlaze na dvorište dječjeg vrtića i tamo borave do odlaska kući.

7.1. Razlike u socijalnom statusu djece s obzirom na spol

Kako bi se prikupili potrebni podaci za provedbu sociometrije, svakome je djetetu individualno postavljeno pitanje „S kim se voliš igrati u vrtiću ?“ i „S kim se ne voliš igrati u vrtiću ?“. Nakon toga su djeca odgovarala imenovanjem vršnjaka iz svoje vrtićke skupine. Svako je dijete imenovalo s kime se voli igrati. Petero djece je navelo jedno dijete. Čak

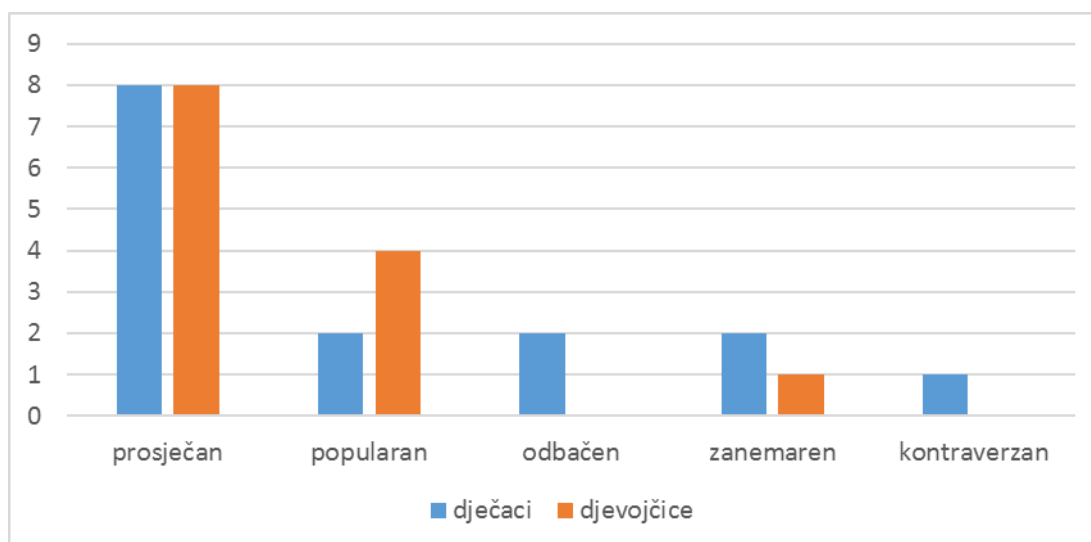
devetnaestero djece je imenovalo dva vršnjaka s kojima se vole igrati dok je četvero djece imenovalo troje vršnjaka.

U negativnom biranju se javlja šestero djece koja ne navode imena one djece s kojima se ne vole igrati odnosno odgovaraju da se vole igrati sa svima. Petnaestero djece imenuje po jednog vršnjaka, šestero djece bira dva vršnjaka a jedno dijete bira tri vršnjaka s kojima se ne vole igrati u vrtiću. Nakon dobivenih odgovora utvrđen je socijalni status svakog pojedinog djeteta.

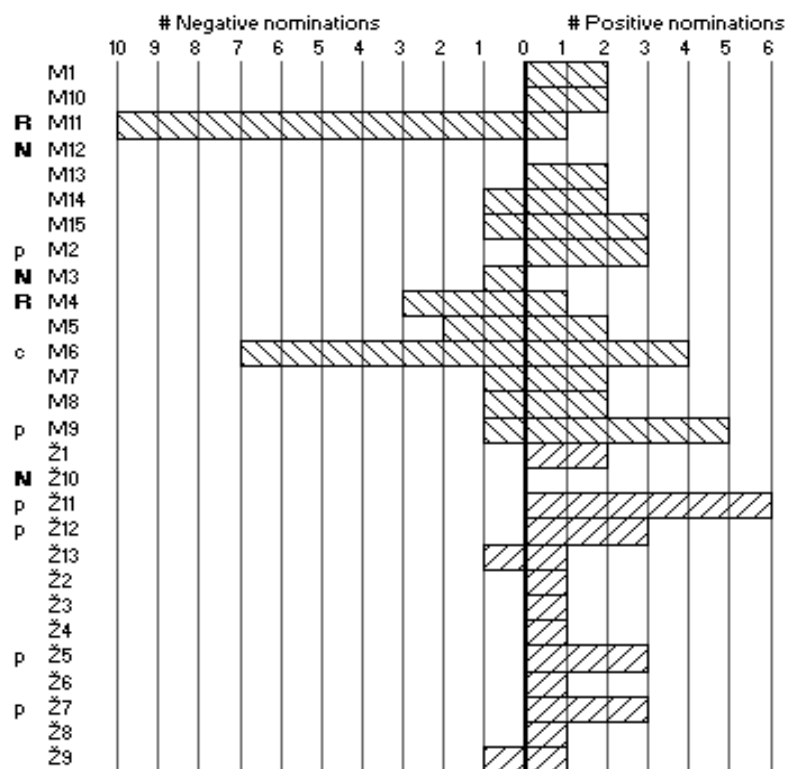
Slika 3 Socijalni status djece

Na slici 3 vidljivi su socijalni statusi djece. Od dvadeset osmero djece, šesnaest ih pripada skupini socijalnog statusa „prosječan“ koja sačinjava najveći broj djece. Iznenaduje veliki broj djece koja su okarakterizirana kao „popularna“, njih šest. U skupinu „zanemarenih“ pripada troje djece, dok u „odbačene“ dvoje. U skupini se nalazi samo jedno „kontroverzno“ dijete.

Slika 4 Razlike u socijalnom statusu djece s obzirom na spol

U promatranoj skupini nalazi se trinaest djevojčica koje čine 46% ukupnog broja djece u skupini te petnaest dječaka, što je preostalih 54%. Analizirajući status djece, prema kojoj je izrađena slika 4, vidljiva je razlika s obzirom na spol djece. Od ukupnog broja prosječne djece jednak je broj dječaka i djevojčica. U kategoriji „popularan“ djevojčice su brojnije od dječaka te su u odnosu 4:2. U navedenim kategorijama uključene su gotovo sve djevojčice, osim jedne koja se nalazi u kategoriji „zanemaren“. U kategoriju „zanemaren“ pripadaju još dva dječaka. Preostala su tri dječaka koja su podijeljena u kategoriju „odbačen“, njih dvoje i jedan u kategoriji „kontraverzan“ dok djevojčice nisu uključene u ove dvije kategorije. Prema dobivenim podacima vidimo da su djevojčice većinom prosječne i popularne dok su dječaci prisutni u svim navedenim kategorijama. Na slici 5. odnosno na sociometrijskoj matrici, vidljivo je koliko je svako pojedino dijete dobilo pozitivnih i negativnih biranja.

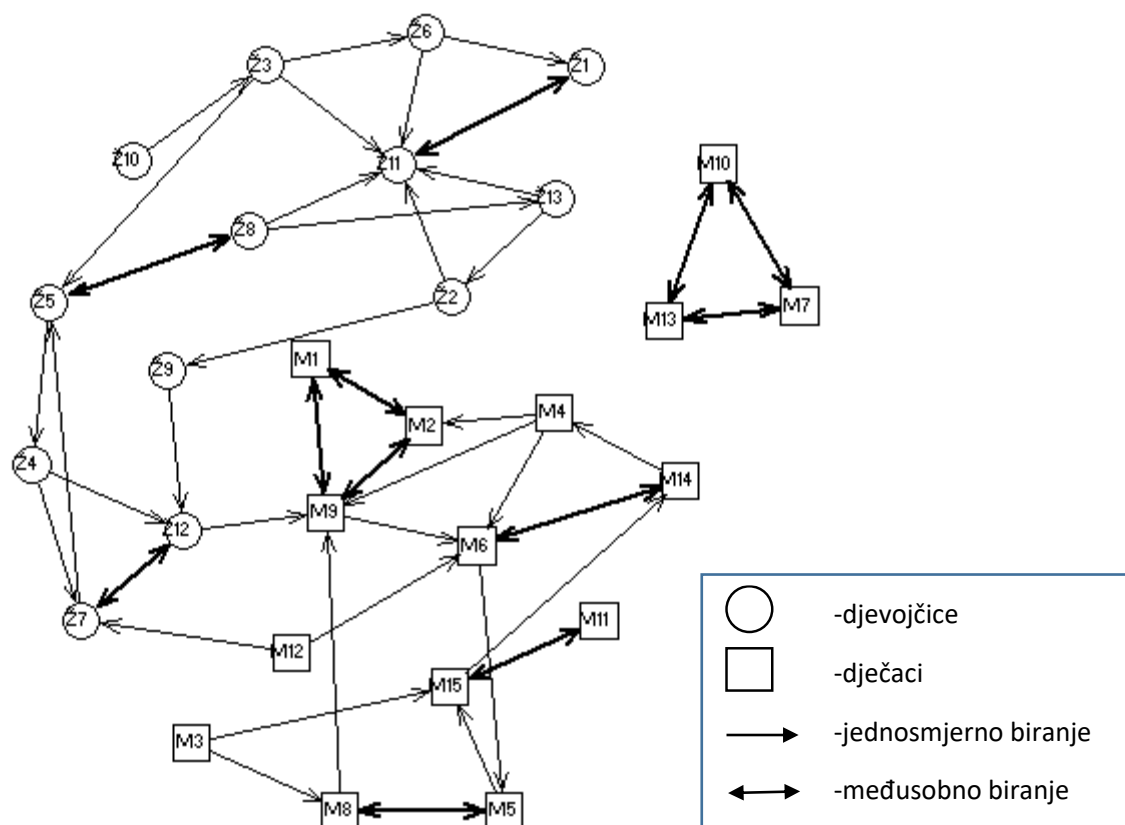

N – zanemaren	R – odbačen	□ - prosječan	M-dječaci
p – popularan	c - kontroverzan		Ž-djevojčice

Slika 5 Sociometrijska matrica djece

Na sociometrijskoj matrici možemo vidjeti zabrinjavajuću situaciju gdje M11 dobiva deset negativnih nominacija, a samo jednu pozitivnu. Čak 36% djece iz skupine je biralo dječaka M11 kao dijete s kojim se ne vole igrati. Razlog negativnih nominacija, koji su navodila djeca, je agresivno ponašanje dječaka. Razlika između dječaka M11 i M4, koji pripadaju u kategoriju „odbačen“ je velika jer M4 dobiva samo tri negativne nominacije te jednu pozitivnu, isto kao M11. Prema Klarin (2002) „odbačena“ djeca imaju naglašen osjećaj usamljenosti, dok taj osjećaj nije prisutan kod djece koja imaju barem nekoliko prijatelja bez obzira na broj negativnih nominacija. Sedam negativnih nominacija, što je po količini odmah nakon dječaka M11 dobiva M6. No, razlikuju se po tome što M6 ima 4 pozitivne nominacije što ga uvrštava u kategoriju „kontroverzan“. U kategoriji „zanemaren“ dvoje djece nema niti jednu negativnu ni pozitivnu nominaciju (Ž10 i M12) dok M3 dobiva samo jednu, negativnu nominaciju. U kategoriji „popularan“ četvero djece dobiva tri pozitivne nominacije (M2, Ž5, Ž7, Ž12) dječak M9 dobiva pet pozitivnih i jednu negativnu nominaciju a djevojčica Ž11 dobiva šest pozitivnih nominacija, što je najveći broj pozitivnih nominacija u ispitivanoj

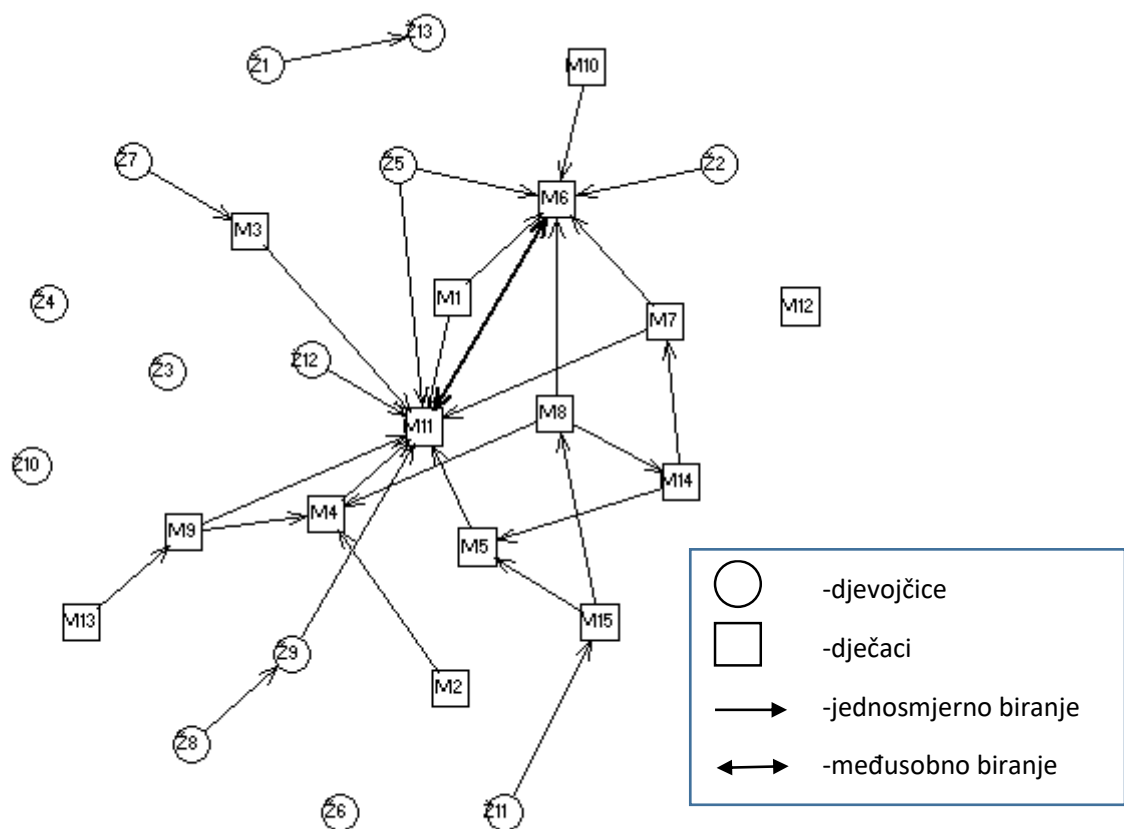
skupini. Kategorija u kojoj brojimo najviše djece, „prosječan“ nalazi se petero djece sa jednim pozitivnim biranjem (Ž2, Ž3, Ž4, Ž6, Ž8), dvoje djece s jednim pozitivnim i jednim negativnim biranjem (Ž9 i Ž13), četvero djece sa dva pozitivna biranja i niti jednim negativnim biranjem (M1, M10, M13 i Ž1), troje djece sa dva pozitivna biranja i jednim negativnim biranjem (M7, M8, M14), jedno dijete, M15, sa tri pozitivna i jednim negativnim biranjem te posljednje dijete, M5, sa dva negativna i jednim pozitivnim biranjem. Prema ukupnom broju pozitivnih i negativnih biranja, dobiven je sociometrijski indeks. Indeks grupne tenzije iznosi 1.96 a indeks afektivne atmosfere je 0.37. Rezultati prikazuju snažnu tenziju u grupi, što je bilo i za očekivati s obzirom na broj negativnih biranja koja su usmjerena prema M11.

Slika 6 Sociogram pozitivnih biranja

Slika 6 prikazuje grafički prikaz pozitivnih biranja svakog pojedinog djeteta. Na slici su izražena međusobna biranja od kojih su šest dijade i dvije trijade. Međusobna biranja su istospolna, dakle ne postoji međusobno biranje dječaka i djevojčica. Na slici 6 pojavljuje se jedna trijada koja je odvojena od ostalih. Nju čine tri dječaka (M7, M10 i M13) koja ne biraju niti su birana od druge djece. Dječaci odgovaraju zašto se vole zajedno igrati: M13: „Zato što ih volim.“, M10: „Zato što dijelimo igračke.“, M7: „Zato što su dobri prijatelji.“ Drugu trijadu

čine također tri dječaka (M1, M2 i M9) no oni su povezani s drugom djecom jer su birani i biraju druge. Zanimljivo je da je dječak M9 izabran za igru od djevojčice Ž12, dok ona ne dobiva njegovu nominaciju. Osim toga, dva dječaka iz navedene trijade M2 i M9 pripadaju u kategoriju „popularan“ dok je treći dječak (M1) u kategoriji „prosječan“. Djevojčice (Ž5, Ž7, Ž11 i Ž12) također kategorije „popularan“ pripadaju dijadama. Zanimljivo je da dvije djevojčice iz kategorije „popularan“ (Ž7 i Ž12) pripadaju istoj dijadi dok djevojčica Ž5 kao i Ž11 tvore dijade s djevojčicama koje pripadaju kategoriji „prosječan“, prva sa Ž8 a druga sa Ž1. Sljedeće dijade tvore dječaci iz kategorije „kontroverzan“ (M6) i „prosječan“ (M14) te iz kategorije „odbačen“ (M11) i „prosječan“ (M15). I posljednju dijadu čine istospolna biranja dječaka (M5, M8) koji pripadaju kategoriji „prosječan“. Djeca koja imaju ostvarene kvalitetne socijalne odnose sa svojim vršnjacima imaju razvijene socijalne vještine, ona su socijabilna, spremnija su dijeliti i pomoći te je njihovo ponašanje pozitivno potkrijepljeno (Klarin, 2002). Prema spolu u sociogramu pozitivnih biranja nalazimo 3 žensko-ženske i 3 muško-muške dijade. U promatranoj skupini ne postoji niti jedna muško-ženska dijada. Kada govorimo o jednosmjernom biranju samo jedna djevojčica (Ž12) bira dječaka (M9) za igru te samo jedan dječak (M12) bira jednu djevojčicu (Ž7). Prema tome možemo reći da u grupi prevladavaju istospolna prijateljstva jer su međusobno birana djeca istoga spola. Dječji odgovori na pitanje zašto se vole igrati s odabranim djetetom najčešće su bili objašnjeni jer su oni njihovi najbolji prijatelji. Dobiveni su i drugi odgovori a neki od njih su: „Zato što se volim igrati s njim.“, „Zato što je lijepa.“, „Zato što ju volim.“, „Kad se jednom uplašila, stisnula se uz mene.“ „Jer su me one prve upoznale.“, „Mi ga stalno lovimo i tražimo kad se sakrije pa ga uplašimo. Možemo se s njim puno igrati i sve raditi.“, „Volim se s njim igrati iako me nekad gnjavi.“

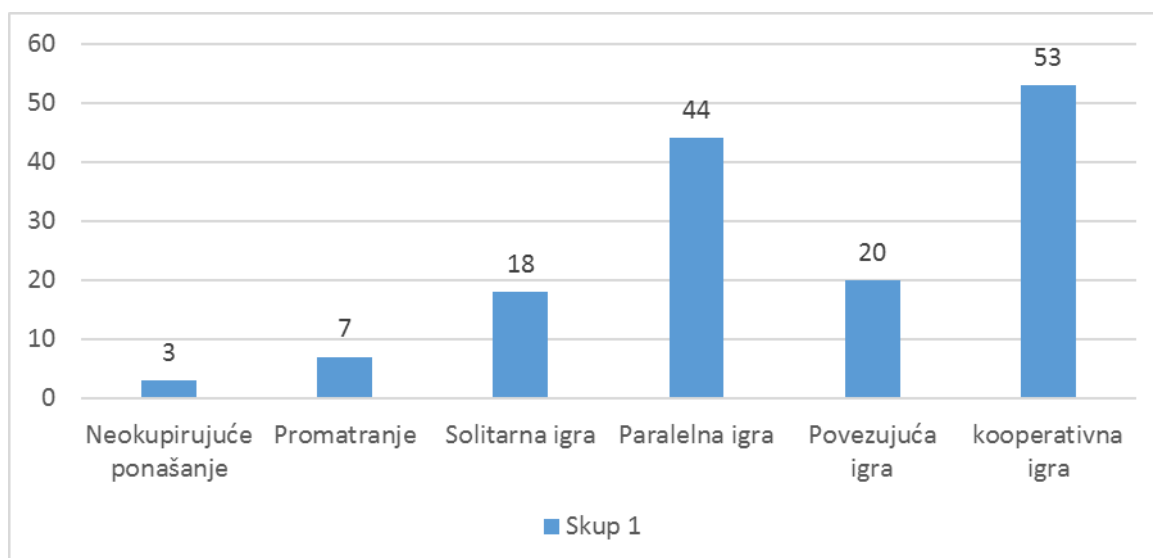
Slika 7 Sociogram negativnih biranja

Na sociogramu negativnih biranja, odnosno na slici 7 možemo uočiti veliki broj negativnih biranja od kojih je većina usmjerena na dječaka M11. Dječak M11 dobiva čak 10 negativnih biranja a neki od razloga koje su djeca navela su: „Zato što me stalno udara i sve uzima bez pitanja.“, „Zato što sve tuče.“, „Jer me tukao i nije mi više prijatelj.“, „Zato što me je nekad jako pljusnuo pa se s njim ne volim igrati.“, „Kad sam bila mala gurnuo me je.“ Prema dječjim odgovorima možemo zaključiti da je M11 agresivan prema djeci te da postupa antisocijalno. U istraživanju Borovac (2014) vidljivo je da je u skupini B slična situacija gdje je razlog negativnih nominacija također agresivno ponašanje i nedovoljno razvijena socijalna kompetencija djeteta. Klarin (2002) navodi kako negativne oblike ponašanja potiče osjećaj neprihvaćenosti, neadekvatnosti i socijalne izoliranosti. Zanimljivo je da postoji međusobno negativno biranje između dječaka M11, koji ima najviše negativnih nominacija te dječaka M6 koji je prema broju negativnih nominacija odmah nakon njega. Navedeni dječaci pripadaju u različite kategorije, M11 u kategoriju „odbačen“ a M6, sa svojih šest negativnih nominacija u kategoriju „kontroverzan“. Razlikuju se po tome što M6 ima čak četiri pozitivna biranja dok M11 samo jedno, stoga su i uvršteni u različite kategorije. Razlozi zašto se djeca ne vole igrati sa dječakom M6 su: „On me je gurnuo prošle godine.“, „Zato što mi uzima igračke.“, „Zato što

radi samo gluposti.“ No pozitivni odgovori su: „Zato što se volim igrati s njim.“, „Zato što se volim ljuljati s njim“ i sl. Dakle primjećujemo socijalno pozitivna i negativna ponašanja. Tri negativne nominacije dobiva također dječak iz skupine „odbačen“, M4 a djeca koja pripadaju kategoriji „prosječan“ dvije negativne nominacije dobiva dječak M5 te po jednu negativnu nominaciju šestero djece (M7, M8, M14, M15, Ž9 i Ž13). Po jednu negativnu nominaciju dobiva još dvoje djece i to iz kategorije „zanemaren“ (M3) te „popularan“ (M9). M3 je negativno biran a objašnjenjem: „Zato što nas stalno grize.“, a M9: „Zato što se volim igrati s M7 i M10“. S obzirom na velik broj djece koja su negativno birana, možemo uočiti razliku prema spolu. Od dvanaest djece koja su negativno birana, deset je dječaka a dvije su djevojčice. Od trideset ukupnih negativnih biranja, dvadeset osam je namijenjeno dječacima, a dva djevojčicama. Negativne su nominacije djevojčice dobile upravo od djevojčica s jednim objašnjenjem, „Ne volim se igrati s njom kada se ljuti na mene ili kada se posvađamo.“ a drugo objašnjenje nije dobiveno jer djevojčica odgovara samo sa „Ne znam.“. Dakle, dječaci nisu negativno nominirali djevojčice, dok djevojčice daju šest negativnih nominacija dječacima. Četiri djevojčice i jedan dječak govore kako se vole igrati sa svima, prema tome nikome ne daju negativnu nominaciju.

7.2. Razlike u tipovima igre s obzirom na socijalni status i brojnost djece u igri

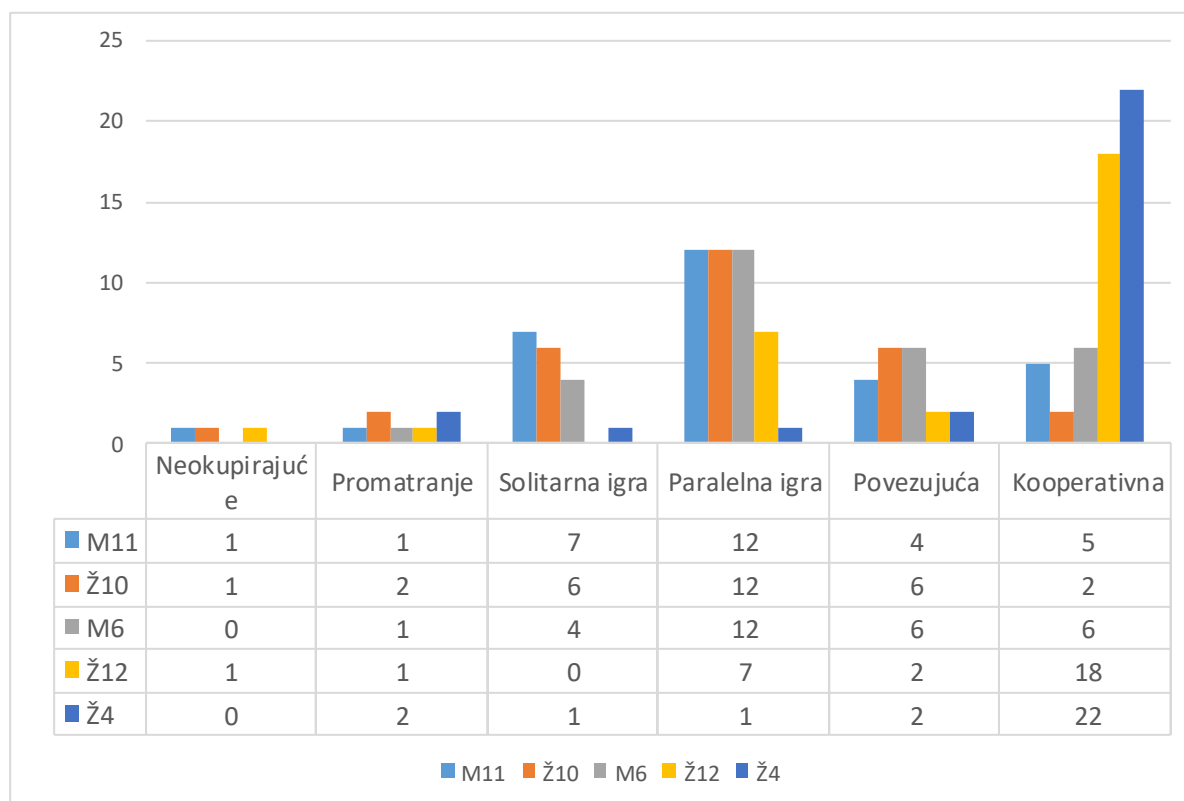
Dječja slobodna igra bilježena je video zapisom. Nasumično je odabrano po jedno dijete iz svake kategorije, M6 „kontroverzan“, Ž12 „popularan“, Ž4 „prosječan“, Ž10 „zanemaren“ i M11 „odbačen“. Za svako navedeno dijete je određen tip igre koje samo odabire. Tipovi igara su procjenjivani s obzirom na 5-minutni „time sampling“ u trajanju od 30 minuta, 5 dana. Dakle, analizirano je 6 snimaka po danu što ukupno čini 30 snimaka. S obzirom na djetetovu prisutnost u sobi dnevnoga boravka, svako ima procijenjeno maksimalno 6 tipova igara po danu. Na osnovu prikupljenih snimaka igre prema kategoriji dobiven je tip igre koji dominira među odabranom djecom a koji je vidljiv na grafičkom prikazu, slika 8.

Slika 8 Tip igara odabranog uzorka djece

Procijenjeno je da je u odabranom uzorku djece dominantna kooperativna igra, nakon nje paralelna te je nešto manje zastupljena povezujuća i solitarna igra, a rijetko promatranje i neokupirajuće ponašanje. Kooperativna igra je bila najčešće prisutna u centru obiteljskih igara gdje su se djevojčice igrale simboličke igre obitelji, bolnice ili škole dok su dječaci koristili cijelu sobu dnevnoga boravka za igru lopova i policajca. U paralelnoj igri su djeca najčešće sudjelovala u igri s plastelinom gdje je svako dijete izrađivalo razne oblike bez utjecaja druge djece. No, neka su djeca ipak ulazila u povezujuću igru sa djetetom koje je sjedilo pored. Povezujuća igra je bila prisutna i pri slaganju lego kocaka. U solitarnoj igri gdje su djeca bila sama i nisu bila okružena drugom djecom nalazila su se u: centru obiteljskih igara u igri sa dječjim kuhinjskim priborom, u centru početnog čitanja i pisanja u listanju slikovnice, u centru građenja u igri s lego kockicama te u likovnom centru gdje su crtala i bojala.

Kada su navedeni podaci prikazani u kategorijama prema odabranom uzorku djece dobivamo sljedeće rezultate:

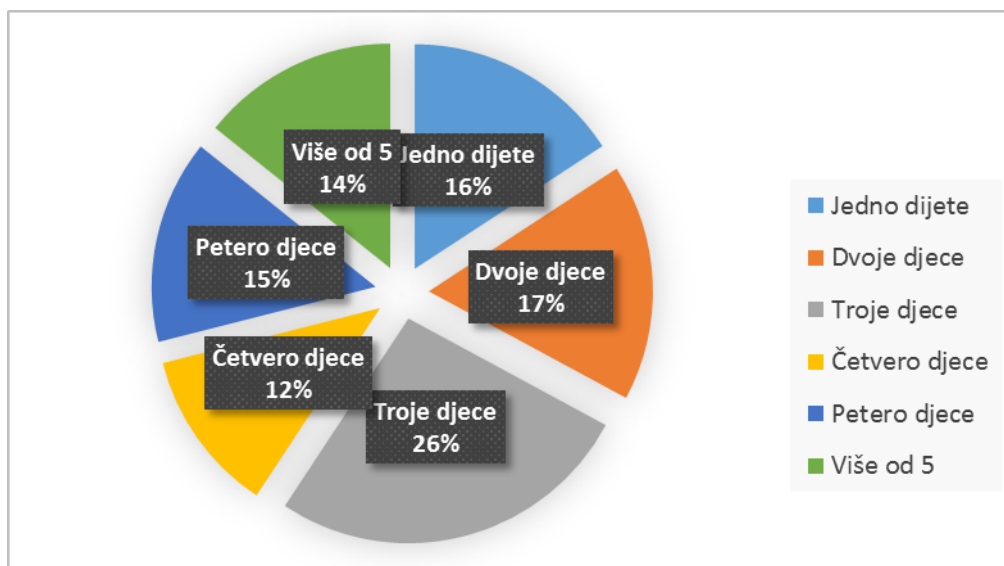
Slika 9 Zastupljenost vrste igara za svako izabrano dijete

Grafički prikaz, koji je vidljiv na slici 9, prikazuje zastupljenost vrste igara za svako izabrano dijete. U kooperativnu igru su uključena sva promatrana djeca no, najviše ju biraju Ž4, odnosno „prosječno“ dijete, te Ž12, „popularno“ dijete, manje je zastupljeno „kontroverzno“ (M6) i „odbačeno“ (M11) dijete a najmanje „zanemareno“ (Ž10). U paralelnoj su igri jednako dominantni „odbačeno“ (M11), „zanemareno“ (Ž10) i „kontroverzno“ (M6) dijete a nakon njih „popularno“ (Ž12) te najmanje zastupljeno „prosječno“ (Ž4) dijete. Slijedi povezujuća igra u kojoj su također dominantna dva socijalna statusa, „zanemareno“ (Ž10) i „kontroverzno“ (M6) dijete, nakon njih „odbačeno“ (M11) te iste zastupljenosti „popularno“ (Ž12) i „prosječno“ (Ž4) dijete. U solitarnoj je igri najčešće uključeno „odbačeno“ (M11) dijete, nakon njega po broju biranja ovoga tipa igre „zanemareno“ (Ž10), „kontroverzno“ (M6) i najmanje „prosječno“ (Ž4) dijete. U solitarnoj igri nije niti jednom primijećeno „popularno“ (Ž12) dijete, što ukazuje na to da je u velikoj mjeri okruženo drugom djecom. U kategoriji promatranja uključena su sva izabrana djeca.

„Zanemareno“ (Ž10) i „prosječno“ (Ž4) dijete nešto više od „kontroverznog“ (M6), „odbačenog“ (M11) i „popularnog“ (Ž12). U neokupirajućem tipu igre primijećeni su „odbačeno“ (M11), „zanemareno“ (Ž10) i pa čak i „popularno“ (Ž12) dijete.

Prema tablici i grafikonu prepoznatljiv je dominantan tip igre svakog odabranog djeteta, odnosno svake kategorije socijalnog statusa. „Odbačeno“ (M11) dijete najčešće bira paralelnu igru što je tijekom istraživanja bila igra plastelinom ili lego kockama. Često je uočeno i u solitarnoj igri, a rijetko u kooperativnoj i povezujućoj u koje teško ulazi i brzo izlazi. „Zanemareno“ (Ž10) dijete, kao i odbačeno“ (M11) najčešće bira paralelnu igru tijekom koje lista slikovnice, igra se plastelinom i u njoj se dugo zadržava. Vrlo rijetko ulazi u kooperativnu igru i u njoj se zadržava jako kratko. Ako dijete nije u paralelnoj igri, često prijeđe na solitarnu igru gdje se osami ili se pokuša povezati s nekim djetetom povezujućom igrom. „Kontroveržno“ (M6) dijete također najčešće ulazi u paralelnu igru nakon koje prelazi u povezujuću te u kooperativnu igru. Rjeđe je u solitarnoj igri, no i ona je zatupljena. „Popularno“ (Ž12) dijete najčešće bira kooperativnu igru u obliku igre obitelji, bolnice, škole. Rijetko ulazi u paralelnu igru a još rjeđe u povezujuću. „Prosječno“ (Ž4) dijete dominira u kooperativnoj igri te vrlo rijetko ulazi u povezujuću, paralelnu i solitarnu igru.

Prema broju djece u igri, primijećeni su oni koji se igraju sami, u parovima, trojkama, četvorkama, petorkama i oni kojih je više od 5. Najviše je djece uključeno u trojkama zatim u parovima, u samostalnoj igri, više od 5, u grupi od 5 a najmanje u grupi od 4 djece.

Slika 10 brojnost djece tijekom igre

8. ZAKLJUČAK

Rođenjem djeteta stupa u socijalno okruženje u kojemu je prisutno cijeloga života. Već od najranije dobi moguće je vidjeti odnose među djecom, a analizirajući te odnose moguće je procijeniti djetetov socijalni status. U istraživanju je provedena sociometrija prema kojoj je utvrđeno da su u skupini zastupljeni svi socijalni statusi od čega najviše „prosječne“ djece a nakon njih prema brojnosti „popularne“ djece. U promatranoj skupini, djevojčice su popularnije od dječaka. Postoje međusobna biranja koja čine dijade i trijade. Tijekom 5-minutnog „time samplinga“ djeca koja su međusobno birana u sociometriji primijećena su i u zajedničkoj slobodnoj igri. Kao partnere za igru djeca biraju vršnjake istoga spola. Što je također vidljivo na sociogramu i na prikupljenim snimkama. Mjerenjem indeksa tenzija dobiveni su zabrinjavajući rezultati koji prikazuju snažnu tenziju u grupi. Dobiveni rezultati su pod znatnim utjecajem ukupnog broja negativnih biranja koji su usmjereni prema jednome djetetu. Razlog negativnih biranja je agresivno ponašanje djeteta, odnosno izostanak socijalnih vještina.

Nakon određivanja socijalnih statusa djece u grupi te određivanja njihovih položaja u grupi, treba djelovati da se tenzije smanjuju, a socijalni statusi djece poboljšavaju. Prije samoga djelovanja treba odrediti uzrok problema u socijalnim odnosima. S obzirom na odabir igre vidljivo je i očekivano da će „popularno“ i „prosječno“ dijete biti dominantno u kooperativnoj igri jer se u njoj odvija najveći broj interakcija za koje su potrebne socijalne kompetencije i vještine. „Zanemareno“, „odbačeno“ i „kontroverzno“ dijete najčešće bira istu igru, paralelnu što je za očekivati jer njihove socijalne vještine još uvijek se razvijaju i oni su vrlo često u ulozi promatrača pokušavajući ući u dječju igru. U paralelnoj igri djeca stupaju u kontakte s drugom djecom, ali ti odnosi su vrlo mali. Prema video zapisima vidljiv je i dominantan broj djece u igri. Najviše je djece uključeno u grupu po troje. Zanimljivo je da je tijekom istraživanja jedna trijada djelovala uvijek zajedno.

Provedbom sociometrije dobiva se slika socijalnih odnosa među djecom, koja pomaže odgojiteljima i ostalim stručnim suradnicima u procjeni položaja djeteta u skupini, i njegova socijalnog statusa. S obzirom na to postoji li ili ne, neka određena teškoća u odnosima među vršnjacima, važno je poticati svu djecu na uvježbavanje socijalnih vještina. Dobiveni rezultati mogu poslužiti odgojitelju kao poticaj u kreiranju situacija u kojima će djeca imati priliku uvježbavati svoje socijalne vještine kroz igru u interakciji sa svojim vršnjacima.

9. LITERATURA:

- [1] Berk, L., E. (2008). Psihologija cjeloživotnog razvoja. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- [2] Borovac, T. (2014). Socijalna interakcija djece u dobno mješovitim skupinama ustanova ranoga i predškolskoga odgoja (Doktorski rad). Filozofski fakultet, Zagreb.
- [3] Bouillet, D. (2010). Izazovi integriranog odgoja i obrazovanja. Zagreb: Školska knjiga.
- [4] Čudina-Obradović, M., Pleša, A., Starc, B, Profaca, B., Letica, M. (2004). Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi: priručnik za odgojitelje, roditelje i sve koji odgajaju djecu predškolske dobi. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga.
- [5] Halmi, A. (2005). Strategije kvalitativnih istraživanja u primijenjenim društvenim znanostima. Zagreb: Naklada Slap.
- [6] Irović, S. (1998). Interakcija među vršnjacima u vrtićkom kontekstu. U: Došen Dobud, A. (ur.), Vrtić kao dječja kuća (str. 43-54). Pula: PU Dječji vrtić Pula.
- [7] Jevtić, B. (2012). Jačanje socijalnih kompetencija unutar interkulturalnih vršnjačkih grupa. Pedagoška istraživanja, Vol.9 No.1/2, 103-115.
- [8] Jurčević-Lozančić, A. (20016). Socijalne kompetencije u ranome djetinjstvu. Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- [9] Karabatić, Z. (2006). Socijalna interakcija djece u mješovitim skupinama vrtića. Dijete, vrtić, obitelj : Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima, Vol.12 No.43, 2-11.
- [10] Katz, L. G. i McClellan, D. E.(1997). Poticanje razvoja dječje socijalne kompetencije. Zagreb: Educa
- [11] Klarin, M. (2006). Razvoj djece u socijalnom kontekstu. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- [12] Klarin, M. (2002). Osjećaj usamljenosti i socijalno ponašanje djece školske dobi u kontekstu socijalne interakcije. Ljetopis socijalnog rada, Vol.9 No.2, 249-258.
- [13] Kolak, A. (2010). Sociometrijski status učenika u razrednom odjelu i školskoj hijerarhiji. Pedagoška istraživanja, Vol.7 No.2, 243-252.
- [14] Kranželić, V. i Bašić, J. (2008). Socijalna kompetencija i ponašanje djece predškolske dobi kao osnova preventivskim programima- razlike po spolu. Kriminologija & socijalna integracija : časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju, Vol.16 No.2, 1-14.

- [15] Matijević, M., Bilić, V., Opić, S. (2016). Pedagogija za učitelje i nastavnike. Zagreb: Školska knjiga.
- [16] Petrović-Sočo, B. (2007). Kontekst ustanove za rani odgoj i obrazovanje – holistički pristup. Zagreb: Mali profesor.
- [17] Simel, S., Špoljarić, I., Buljubašić Kuzmanović, V. (2010). Odnosi između popularnosti i prijateljstva. Život i škola : časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja, Vol.56 No.23, 91-108.
- [18] Skupnjak, D. (2012). Teorija razvoja i učenja L. Vygotskog, U. Bronfenbrennera i R. Feuersteina. Život i škola, 28 (2/2012.), 219 – 229.
- [19] Vasta, R., Haith, M. M., Miller, S. A. (2005). Dječja psihologija. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- [20] Vizek Vidović, V., Vlahović-Štetić, V., Rijavec, M., Miljković, D. (2014). Psihologija obrazovanja. Zagreb: IEP-Vern.

10. PRILOZI:

Prilog 1. Tablica šifri djece, spol, dob, socijalni status

Šifra djece	Spol	Dob u mjesecima	Dob (u lipnju 2018.)	Socijalni status
Ž1	Ž	52	4,4	prosječan
Ž2	Ž	63	5,3	prosječan
Ž3	Ž	53	4,5	prosječan
Ž4	Ž	64	5,4	prosječan
Ž5	Ž	57	4,9	popularan
M1	M	56	4,8	prosječan
Ž6	Ž	59	4,11	prosječan
M2	M	64	5,4	popularan
M3	M	56	4,8	zanemaren
M4	M	60	5	odbačen
M5	M	63	5,3	prosječan
M6	M	63	5,3	kontroverzan
Ž7	Ž	63	5,3	popularan
M7	M	57	4,9	prosječan
M8	M	61	5,1	prosječan
Ž8	Ž	60	5	prosječan
M9	M	64	5,4	popularan
Ž9	Ž	56	4,8	prosječan
M10	M	54	4,6	prosječan
M11	M	63	5,3	odbačen
M12	M	55	4,7	zanemaren
M13	M	63	5,3	prosječan
Ž10	Ž	51	4,3	zanemaren
M14	M	56	4,8	prosječan
M15	M	58	4,10	prosječan
Ž11	Ž	63	5,3	popularan
Ž12	Ž	60	5	popularan
Ž13	Ž	55	4,7	prosječan